

MASARYKOVA UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Rodina a rodičovství očima dnešních matek

Diplomová práce

Brno 2017

Vypracovala:

Bc. Karolína Zemánková

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

„Děkuji prof. PhDr. Marii Vítkové, CSc., za odborné rady a konzultace při zpracovávání diplomové práce. Současně děkuji manželovi, bez jehož podpory by tato práce nemohla vzniknout.“

„Prohlašuji, že jsem závěrečnou diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.“

V Brně dne 22.3.2017

.....
Bc. Karolína Zemánková

„Rodičovství je v neposlední řadě velkou školou zodpovědnosti a kreativity všedního dne.“

Jiřina Prekopová

Obsah

Úvod	6
1 Rodina	8
1.1 Vymezení pojmu rodina.....	8
1.2 Současná rodina	10
1.3 Funkce a funkčnost rodiny	13
1.4 Výchovné postoje a klíčové kompetence v rodině	18
2 Rodičovství.....	24
2.1 Vymezení pojmu rodičovství.....	24
2.2 Současné fenomény rodičovství.....	26
2.3 Matka a mateřství	29
2.4 Rodiče a škola.....	34
3 Současné výchovné koncepce.....	40
3.1 Proaktivní výchova (aktivní mainstream).....	40
3.2 Výchova láskou.....	44
3.3 Kontaktní rodičovství.....	48
3.4 Uvolněné rodičovství.....	50
4 Výzkumný projekt	53
4.1 Výzkumné šetření a metodologie.....	53
4.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	55
4.3 Výzkumné šetření a interpretace dat	57
4.4 Závěry výzkumného šetření	62
Závěr	64
Shrnutí.....	66
Summary	67
Seznam literatury.....	68
PŘÍLOHA	74

Úvod

„K čemu jsou holky na světě?

Aby z nich byly maminky,

aby se pěkně usmály

na toho kdo je malinký.

Aby nás měl kdo pohladit

a vyprávět nám pohádku.

Proto jsou tady maminky,

aby náš svět byl v pořádku“ (Žáček, J. 2003, s. 89).

Téma diplomové práce *„Rodina a rodičovství očima dnešních matek“* jsem si zvolila z důvodu, že je mi momentálně velmi jako matce dvou malých dcer velmi blízké. Denně se v rámci aktivit a činností setkávám s rozmanitými skupinami matek, různorodými názory a zkušenostmi na výchovu a vzdělávání.

Rodina se často považuje za základní stavební jednotku společnosti. Místa, odkud se formuje život každého jedince. Tak, jako je každý schopen řídit auto, je i schopen stát se matkou nebo otcem. Jen se musí naučit, jak s autem zacházet. Musí vědět, co potřebuje dítě v různých stádiích svého vývoje. Po porodu potřebuje něco jiného než po prvním roce života, kdy narůstá jeho svoboda. Dokdy má rodič dítě k sobě poutat? Kdy mu mám dát volnost jít po svých cestách? Všechny děti potřebují určitá pravidla, aby se orientovaly. Tak se děti postupně učí, že každá mince má dvě strany. Musím se dívat do očí i tomu negativnímu, jinak bych jako matka nevnímala to pozitivní. *„Hodnoty jsou dětem schopni zprostředkovat pouze rodiče. A stupnice hodnot se v dítěti rozvíjí už od prvního roku života. A tento žebříček hodnot se bude postupně rozšiřovat a může vést až k plodnému mravnímu charakteru“* (Prekopová, M. 2007, s. 149-150).

Cílem diplomové práce a výzkumného projektu je analyzovat přístupy matek k mateřství a jeho vliv na výchovu a vzdělání dětí.

Diplomová práce obsahuje 4 kapitoly, přičemž každá má 4 podkapitoly. První tři kapitoly jsou teoretické, podložené informacemi z odborné literatury a periodik. Čtvrtá kapitola obsahuje praktickou část diplomové práce, kde metodou kvalitativního výzkumu zkoumá přístupy a postoje matek k rodině, mateřství, k současné výchově a vzdělávání dětí.

Použitými metodami v teoretické části byla analýza odborné a v některých případech i populárně naučné literatury, která byla relevantní vzhledem k danému tématu diplomové práce. Vzhledem k velké popularizaci tématu v současných médiích jsem nevyužívala pramenů z internetových zdrojů, ale jen z knižních publikací a odborných časopisů. V praktické části byla použita metoda kvalitativního výzkumu, a to formou nestrukturovaného rozhovoru s šesti matkami, kde jsem zkoumala názory a postoje k tématu rodiny, rodičovství, výchovy, výchovných koncepcí, vzdělání a vzdělávání dětí.

„Rodinný život se podobá ledovci. Většina lidí si je vědoma si jen desetiny skutečného dění, tedy toho, co vidí a slyší. Někteří tuší, že tam toho může být více, ale nevědí, co to je a ani neví, jak to zjistit, Neznalost může zanést rodinu na nebezpečný kurz. Osud rodiny závisí na pochopení citů a potřeb, které leží pod povrchem každodenních rodinných událostí. Hodnoty jako síle, intimita, autonomie, důvěra a schopnost komunikovat jsou složky, na kterých závisí kvalita rodiny“ (Satirová, W. 1994, s. 11).

První kapitola diplomové práce je teoretická a věnuje se tématu rodiny, vymezení pojmu rodina, současné rodině a jejího vnímání ve společnosti, fázím moderní rodiny, funkcím a funkčnosti rodiny, výchovným stylům rodiny a klíčovými kompetencím rodičů ve výchově a vzdělávání svých dětí.

Druhá kapitola diplomové práce, taktéž teoretická, se věnuje vymezení pojmů rodičovství a mateřství, současnými koncepcemi rodičovství, přístupu matek k mateřství a jejich specifika a v neposlední řadě právy a povinnostmi rodičů vůči škole a vzdělávání svých potomků.

Třetí, poslední teoretická kapitola diplomové práce se věnuje současným výchovným koncepcím. Jeho specifika jsou rozdělena do čtyř podkapitol – proaktivní výchova, výchova láskou, kontaktní rodičovství a uvolněné rodičovství.

Čtvrtá kapitola diplomové práce je praktická a obsahuje výzkumný projekt, kdy metodou kvalitativní výzkumu je v rámci výzkumných otázek týkající se čtyř podkategorií, rodina a rodinný život, rodičovství (mateřství), vlivy současných výchovných koncepcí a možnosti vzdělání a vzdělávání dětí, zodpovídáno na hlavní výzkumný cíl, a to analyzovat přístupy matek k mateřství a jeho vliv na výchovu a vzdělání dětí.

1 Rodina

1.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je velmi silnou institucí, která tvoří jeden ze základů světa, ve kterém žijeme, a je vnímána jako stálý a trvalý rys života jedinců. Pojem rodina je současnou generací chápán především jako: „*skupina lidí, především rodičů a jejich dětí, které spojují vzájemné velmi blízké vztahy, kteří se mají rádi, žijí spolu v jedné domácnosti a tvoří jakousi jednotu, jíž lze označit slovem my, zatímco zbytek světa jsou oni*“ (Havinger, J., Havingerová, J., Loudová, M. 2014, s. 108). Hranice rodin jsou velmi flexibilní a prostupné. Rodiny jsou tradičně vnímány jako dominantní rys sociálního života napříč časem a prostorem. Tradiční chápání rodiny je neustále konfrontováno se zkušenostmi a očekáváním mnoha lidí bez ohledu na jejich rodinnou situaci. „*Rodina rovněž zůstává hlavní arénou péče o děti, místem pro jejich socializaci a pro přípravu do soukromého i pracovního života. Důležitou rodinnou záležitostí zůstává potřebná péče o mladé, staré, nemocné i nemohoucí*“ (Hochschild, A., R. in Žumárová, M. 2012, s. 31).

Rodina původní a nejdůležitější skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování. Potměšil (in Valenta a kol., 2015) charakterizuje základní (nukleární) rodinu jako společenskou skupinu, kterou spojuje manželství, pokrevní vztahy, vzájemnost v pomoci a v odpovědnosti a dále v dodržování specifických hodnot. Zpravidla jsou tvořena otcem, matkou a dětmi. Naopak rodinu širší definuje jako cílovou skupinu, která se snaží přivést ke spolupráci další členy širší rodiny, doporučit přesně vymezené oblasti aktivit a navrhnout jejich organizaci a obsahové propojení.

Rodina je základním přirozeným společenským prostředím, v němž se začíná rozvíjet život dítěte, formovat jeho charakter a životní postoje. W. Satirová (1994) charakterizuje rodinu jako zdravou a hodnotnou zejména pocity, jež členové rodiny vztahují každý sám k sobě. Každý člen rodiny by měl mít dostatečnou sebeúctu, vážit si sám sebe a umožňovat totéž i ostatním členům rodiny. Rodina by měla mít jasnou komunikaci, čestnou, s pravidly a pravidla by měla být humánní a flexibilní. Měla by

mít otevřenou a pozitivně vyladěnou vůči společnosti, ve které žije. „*Rodina je malou primární společenskou skupinou založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí, na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.*“ (Dunovský, J. 1987, s. 6).

Rodina je primární sociální skupina v procesu socializace dítěte, rodiče jsou první autoritu, prvními vychovateli dítěte a jejich vliv a význam pro výchovu dítěte ve zdravého, cílevědomého, vzdělaného a schopného jedince lze jen těžko nahradit. „*Rodina je chápána jako dynamický interakční proces geneticky vázaných jedinců*“ (Svoboda, J. 2015, s. 6). W. Brezinka (1996) uvádí, že rodina je biologické, mravní a duchovní společenství otce, taty a dítěte, jehož obecným účelem je zachování lidského rodu. Jde o systém soužití muže, ženy a dětí, kteří vytvářejí jeden celek a mohou jít kupředu jen společně, jinak se narušuje rovnováha celku a funkce celé rodiny.

Podle Iva Možného (1990) je rodina dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality. „*Rodina představuje biosociální systém, který je společností a změnami ve společenských systémech neustále ovlivňován a reformován a jehož některé funkce se mění a modifikují. Některé funkce rodiny ustupují do pozadí, mizí, jiné zpětně nabývají na závažnosti*“ (Dunovský, J. 1987, s. 7).

Podle S. Lacy (2013) můžeme rodinu chápat jako základ společnosti, jako primární základní skupinu, ve které probíhá socializace jedince, formuje se jeho osobnost, normativní a hodnotová sféra, rozvíjí se emoce, vůle, schopnosti, dovednosti a návyky. Správně fungující a harmonická rodina je základem zdravého psychického vývoje jedince ve výchově a stává se jeho nenahraditelnou složkou. Z. Matějček (1986) pokládá rodinu za společenství radosti, v níž lidské vztahy jdou nejdůležitější. Dítěti je zde dobře. Domov je prosycen láskou rodičů a hlubokými citovými pouty všech členů rodiny. Dobrá rodinná atmosféra je obsažena ve slovech: klid, soulad, láska, radost.

Dětství, domov, dítě, tato tři slova zastřešuje slovo jediné – rodina. Slyšíme v tomto slově, v jeho základě, nejen významné slovo rod, ale také základ slovesa rodit, tedy přivádět na svět potomky, být dárce nového života. „*Rodina je pak nejužší společenství lidí, lidských bytostí, kde by měl být položen základ budoucího života, ale když již dítě žije, vyvíjí se, vyrůstá, kde projevuje svou touhu i chuť k životu, svou mocnost i bezmocnost, svou sounáležitost se světem a se všemi ostatními bytostmi, nejen se svými nejbližšími, kteří jej bezprostředně obklopují. Rodina je místem uspokojování nejelementárnějších lidských potřeb*“ (Prokešová, M. 2013, s. 21).

1.2 Současná rodina

L. Fialová (2009) uvádí, že vstup do manželství znamenal dříve většinou předpoklad založení rodiny – zplození dítěte, tedy naplnění životní role otce a matky. V současné době je situace jiná. Mladí lidé uzavírají sňatky v menší intenzitě a ve vyšším věku než jejich rodiče. Je to především důsledek poměrně dlouhého vzdělávání, a to jak mužů, tak žen. Stále vyšší podíl ženichů i nevěst pochází z řad absolventů vysokých škol, takže se úměrně posunuje modální i mediální věk snoubenců do věku mezi 25 až 29 lety.

Dnešní rodina a její perspektiva jako klasické manželské párové rodiny bývá někdy vnímána jako značně problematická. Podle I. Možného (1990) může být rodina konce 20. století charakterizována těmito znaky:

- Sníženou stabilitou rodiny, která je dána jednak vlivem vnějších činitelů, tedy sociálních, ekonomických a právních tlaků, které mohou rodinu přivádět do náročné stresové situace, jednak vlivem činitelů vnitřních, ke kterým patří například snížená tolerance vůči stresu, volní vlastnosti partnerů, nízká sociální a psychická zralost partnerů při zakládání rodiny. Přístup k založení rodiny a zodpovědnosti za narozené děti je víceméně laxní. Toto je dáno nízkou připraveností pro rodinný i partnerský život. Tento trend do dnešní doby nejen přetrvává, ale dalo by se říci, že se i více prohlubuje.
- Demokratizací uvnitř rodiny, která postupně přeměňuje přísné patriarchální vztahy v dřívějším systému rodiny v nové vztahy partnerské. Tendenci

k demokratizaci vztahu muž-žena, rodiče-děti je odbourávána formální bariéra, která často rozvoj členů rodiny problematizovala, dnes však s sebou přináší jiná nová úskalí, jako je ztráta rodičovské autority, vzájemné úcty a zodpovědnosti.

- Prodloužení doby života dětí v rodině, které souvisí s prodlužující se dobou profesionalizace a s oddalováním doby biologické a sociální dospělosti, a také s vlivem náročnosti emancipace mladého člověka od své původní, tzv. orientační rodiny. Mohli bychom dodat, že je s tím spojeno o pozdější zakládání rodin z hlediska rodičovství a posouvání věku prvorodiček.
- Nestabilita rodiny může být způsobena v neposlední řadě také klesajícím počtem rodin v přepočtu na počet obyvatel a to nejen rodin úplných.

„Rodina a společnost jsou malá a velká verze stejné podstaty. Každá verze vnáší do tohoto vztahu svůj charakteristický rys a každý má svůj podíl na procesu rozhodování, používání autority a hledání společných cílů. Některé rodiny se učí individuální konformitě, jiné individuální vzpourě, některé učí skupinové zodpovědnosti a některé volí přístup uhýbání životu“ (Satirová, W. 1994, s. 323).

Změna rolí v současné rodině je jednou z jejích podstatných charakteristik. V tradičním manželství byly role a povinnosti rodově dané. Byly odvozené z přírodního principu rozmnožování. Při vstupu do svazku každý věděl, co od něj očekává. Muž přebíral status manžela, žena status manželky. Povinností muže bylo zabezpečit rodinu po materiální stránce. Měl právo rozhodovat o financích, investicích, trávení volného času. Měl svobodu pohybu, zabezpečoval kontakty členů rodiny s vnějším světem. *„Identita muže je spojená s racionalitou, odpovědností, rozhodováním a fyzickou silou. Od ženy se očekává, že se bude přizpůsobovat muži, rodit děti, starat se o ně a o domácnost, Vyžaduje se od ní věrnost a tolerance (především vůči manželovi). Identita ženy je spojená s emocionalitou a harmonizací vztahů, obětavostí a oddaností muži a dětem“ (Novák, T., Hrgašová, M. in Holá, L. a kol. 2014, s. 39).*

Tento **tradiční model rodiny** je však v současnosti většinou odmítán. Lidé nechťejí obětovat vlastní osobnostní identitu ve prospěch skupinové (rodinné). Model moderního manželství (partnerství) je postaven na tezi, že manželské a rodinné role jsou relativně nezávislé na příslušnosti k pohlaví. Je možné vytvářet různé variace vnitřního fungování, rozdělení rolí a povinností. Společnosti určuje rámec, neurčuje však způsob

naplnění fungování. Společenské normy tak mohou a jsou nahrazeny nebo doplněny soukromější a osobnější dohodou. Je to označováno jako „*contract marriage*“-individualizovaná dohoda o manželství. Nejde o předmanželskou smlouvu, ale o dohodu manželů, jak budou spolu žít. (Holá, L. a kol., 2014). „*Každá rodina má svá pravidla, zvyky, stereotypy a rituály, které vytvářejí specifický rodinný rytmus. To je zcela originální pro každou rodinu a zároveň velmi významné, protože jeho prvky jsou předzvěstí nálady, kterou budou jednotliví rodinní příslušníci mít*“ (Svoboda, J. 2015, s. 36).

Podle W. Satirové (1994) jsou aspekty rodinného života:

- Pocity a názory, které má člověk o sobě (sebehodnocení)
- Způsoby, které lidé používají pro vzájemné dorozumění (komunikace)
- Pravidla, kterými se lidé ve svém konání a cítění řídí (rodinný systém)
- Způsob, jak se lidé chovají k ostatním lidem a institucím mimo rodinu (společenská vazba)

Fáze ve vývoji moderní rodiny

Matka sama je součástí vztahů, které její dispozici být dítěti dobrou matkou napomáhají, či ji naopak ztěžují. Dalekosáhlý význam má začlenění dítěte a jeho matky do prostředí rodiny – domova, kde je také otec, případně další děti, kde panuje důvěra, spolehnutí a pohotovost si poskytovat vzájemnou oporu. Uvažovat o dítěti znamená také uvažovat o rodině, do níž se narodilo, v níž vyrůstá a stává se samo sebou, v níž realizuje své vývojové možnosti.

Charakteristické fáze současné rodiny v proměnách minulého století rozlišuje Z. Helus (2009) takto:

- První fáze je situována do období po druhé světové válce a trvá zhruba do poloviny šedesátých let. Charakterizuje ji vysoký respekt k rodině jako prakticky k jedinému základu jistot ve světě, kde všechny ostatní jistoty selhaly, kde naděje byla otřesena v samých základech. V podmínkách poválečné bídy a úsilí stavět na tom, co je skálopevné, vystoupila rodina do popředí. Společnost se více soustředí na dítě a jeho rozvoj. Tomu odpovídají i pedagogické a psychologické

názory – oživení a další rozvinutí impulzů reformní pedagogiky, nástup humanistické psychologie...apod.

- Druhá fáze, nastupující zhruba v polovině šedesátých let, trvá po léta osmdesátá. Znamená zlom, přináší něco jako „vystřízlivění“ z předchozího opojení hodnotami rodiny. Začíná se dařit dobře – otevírají se horizonty uplatnění kariéry, blahobytu, nových a dalších možností, za kterými je lákavé jít. Rodina už nemusí být je spolehlivým zázemím a jedinou jistotou, ale také brzdou. Ukazuje se, že větší počet dětí nutně ústí ve větší či menší ekonomické starosti. Natalita postupně, posléze dokonce strmě klesá. Nároky na dobré bydlení, cestování a životní úroveň ve všech dimenzích vyžadují, aby se žena zrovnoprávnila s mužem – v neposlední řadě i tím, že vstupuje do zaměstnání, usiluje o vyšší a nejvyšší vzdělání a také jako on touží po kariéře. Aktuálními tématy se stává antikoncepce, redukce počtu dětí v rodině. Rodina je postupně zpochybňována co do své závaznosti pro oba partnery, stále častěji se prosazují rozvody, zakládání druhé a třetí rodiny. Tento fenomén nazýváme „krize rodiny“.
- Nastupuje třetí fáze, která trvá dodnes. Bývá charakterizována označením „postmoderní rodina“. Rodina ve svém dosavadním významu a funkci samozřejmě existuje a bude existovat nadále, ale stále více se stává jen jednou možností vedle dalších okolnostmi vynucených či volených alternativ soužití a péče o děti.

1.3 Funkce a funkčnost rodiny

Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou zaměřeny k naplnění realizace vztahů uvnitř rodinné skupiny (především mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi), stejně jako vztahů k širší společnosti, které je rodina součástí. Pro muže a ženu rodina vytváří společenství sexuální, společenství hospodářské a pracovní, společenství duchovní. Rodina vždy plnila určité funkce. Aby rodina mohla dobře fungovat, je zapotřebí aktivní a stabilní přítomnosti všech členů. Fungování rodinného systému je determinováno nepřeborným

množstvím vnitřních i vnějších faktorů, které ovlivňují stabilitu rodiny. Profil rodinného systému určují vazby a procesy probíhající uvnitř i vně systému, který je tvořen dalšími subsystémy, přičemž stěžejní význam pro udržení stability rodiny je kladen manželskému či partnerskému subsystému (Sobotková, 2007).

K základním a nejčastěji uváděným funkcím rodiny podle B. Krause (2015) patří:

- Biologicko-reprodukční funkce rodiny má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Má-li společnost zabezpečit perspektivy svého rozvoje, potřebuje stabilní reprodukční základnu. Proto je také v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní. Z tohoto důvodu stát reprodukci reguluje prostřednictvím tzv. populační politiky. Význam biologicko-reprodukční funkce rodiny pro samotného jedince je pak spatřován jednak v uspokojení jeho biologických a sexuálních potřeb, ale také v uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince.
- Sociálně-ekonomická funkce rodiny obsahuje řadu aspektů. Rodina je chápána jako významný prvek k rozvoji ekonomického systému společnosti. Rodina je bezpochyby společenstvím nejmenším, ale základním i z ekonomického hlediska. Ekonomové vědí, že základním zdrojem veškerého bohatství je člověk sám. Rodina předává kulturu a s ní také smysl pro pracovní úsilí. Ekonomický růst také není možný bez demografické dynamiky. Dítě je potencionální výrobce ekonomických statků a služeb a mělo by na ně být pohlíženo jako na investici a ne jako na konzumní statek. Nelze také pominout, že rodina hraje zásadní roli v profesionální orientaci a volbě povolání dítěte.
- Funkce ochranná spočívá v zabezpečení životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) všem členům rodiny, dětem především. Jestliže v posledních desetiletích tuto funkci z části na sebe přejímal stát, po roce 1990 je rodina opět na této funkci zainteresována více a předpokládá se větší spoluúčast na jejím plnění.
- Socializačně-výchovná funkce rodiny spočívá především v tom, že má ústřední úlohu v socializačním procesu dítěte. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrozličnějších informací a aktivně je zpracovává se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory,

jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci. Dítě v socializačním procesu tedy nezůstává pasivním článkem, uplatňuje také svou vůli, své zájmy, přání, orientace.

- Funkce emocionální je nezastupitelná, protože žádná jiná instituce nedokáže vytvořit potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, vzájemné důvěry, podpory a pomoci, společné rituály.

Funkce rodiny podle J. Dunovského (1987):

- Biologicko-reprodukční funkce
- Ekonomicko-zabezpečovací funkce
- Emocionální či kulturně psychologická funkce
- Socializačně výchovná funkce

Funkce postmoderní rodiny podle L. Holé (2014):

- Biologicko-reprodukční funkce. Podstata této funkce se nemění, přesto je dítě podle současného trendu často vnímáno jako překážka v profesním růstu a vlastní seberealizaci obou rodičů. V rodinách s nižšími příjmy je pak dítě vnímáno často jako přepych
- Ekonomicko-zabezpečovací funkce. Poruchy ekonomické funkce se projevují v hmotném nedostatku rodiny. V současnosti to bývá v důsledku nezaměstnanosti nebo zvyšování životních nákladů. Nastal také posun ve směru k návratu k podobě rodiny, která představuje samostatnou ekonomickou jednotku, tedy rodinnou firmu.
- Emocionální funkce rodiny. Tato funkce je zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné a tolik potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty. Od 90. let minulého století lze však pozorovat, že přibývá rodin, které tuto funkci z více důvodů plní jen s velkými obtížemi nebo ji neplní vůbec. Narůstá počet dětí deprivovaných nebo týraných.
- Socializačně-výchovná funkce. Ústřední úlohou této funkce zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do sociálního a praktického života. Dnes je však třeba zdůraznit také význam působení mladší generace na starší

(např. v zacházení s moderními komunikačními prostředky). Prodlužuje se doba, kdy vedle sebe žijí tři generace.

- Funkce ochranná. Jestliže před rokem 1989 přejímal tuto funkci zčásti stát, po roce 1990 je rodina znovu na této funkci více zainteresovaná a očekává se od ní větší účast při plnění.

Míru stability a funkčnosti rodiny lze podle I. Plaňavy (2000) rozpoznat pomocí základních 4 indikátorů:

- Struktura rodiny – vzájemné vazby a pozice mezi jejími členy, hierarchie, rozdělení kompetencí, práv a povinností.
- Intimita – emoční angažovanost členů rodiny, vědomí vzájemné blízkosti, rodinná koheze.
- Osobní autonomie – vzájemný respekt rodinných členů, tolerance a podpora v oblasti budování osobní autonomie členů rodiny, rozvoje vlastní osobnosti a identity.
- Hodnoty a postoje – hodnotová hierarchie členů rodiny, životní cíle a vzájemná očekávání členů rodiny.

Podle L. Holé (2014) nároky a požadavky na rodinu v dnešní společnosti stále vzrůstají. Důsledkem je, že své funkce plní jen nedostatečně. Na druhé straně současná rodina posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem, rodinné prostředí se více než dříve stává protiváhou veřejného prostoru. Zejména v sociálně slabém prostředí rodina často vystupuje jako jediný opěrný bod, kam se její členové, především děti, mohou uchýlit. Rodina je tedy nenahraditelnou institucí.

Funkčnost rodiny

J. Dunovský (1986) stanovil čtyři základní úrovně celkové kvality rodinného soužití. Přihlížel zde ke složení rodiny, k její stabilitě, k sociálně ekonomickému statusu rodiny, k osobnosti rodičů a zejména ke stavu a vývoji dětí.

- Eufunkční rodina zajišťuje z hlediska výše uvedených funkcí optimální tělesný i duševní vývoj dítěte.

- Problémová rodina vykazuje poruchy bazálních funkcí, které však v podstatě neohrožují její existenci ani zdravý vývoj dítěte.
- Dysfunkční rodina je charakteristická vážnějšími poruchami některých nebo případně všech funkcí, které poškozují rodinu jako celek a narušují vývoj dítěte.
- Afunkční rodina je typická výskytem poruch rodinných funkcí, které dítěti závažným způsobem znemožňují vývoj a které hrubě narušují existenci a smysl rodinného soužití.

Eufunkční zdravá rodina je jediná, v níž existuje společný a uznávaný systém hodnot, zdravý komunikační styl, vzájemná důvěra, pomoc, starost a sociální podpora mezi jejími členy, kteří respektují svou autonomii a identitu.

Obdobné dělení funkčnosti rodiny uvádí Zelená, M., Klégrová, A. (2006):

- Funkční rodina: ve funkční rodině jsou zajištěny podmínky pro dobrý vývoj dítěte a pro to, aby prospívalo. V populaci je většina funkčních rodin – asi 86 procent.
- Problémová rodina: je taková rodina, ve které se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které ale neznamenají závažnější ohrožení rodinného systému nebo vývoje dítěte. Rodina je schopna problémy zvládat vlastními silami, případně využívá krátkodobé nebo jen jednorázové pomoci zvenčí. Z hlediska orgánu sociálně právní ochrany dětí tyto rodiny potřebují zvýšenou pozornost. V populaci je jich asi 12 až 13 procent.
- Dysfunkční rodina: V dysfunkční rodině se projevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují vývoj a prospěch dítěte a rodinu ničí jako celek. Je potřeba využít opatření zvenčí, protože rodina není schopna situaci sama zvládnout. Využívá se služeb a opatření zaměřených na sanaci rodiny. Problémem odborných pracovníků při práci s tímto typem rodin je rozpoznat hranici, po kterou je dobré rodinu podporovat jako celek a naopak od jakého momentu se postavit za zájmy dítěte proti původní rodině. Takových rodin jsou asi 2 procenta.
- Afunkční rodina: Rodina zcela selhává v plnění svého poslání a úkolů a dítěti závažně škodí. Jediné možné řešení, které je pro dítě prospěšné je odebrání

z původní rodiny a umístění do rodiny náhradní nebo do jiné bezpečné péče. Sanace původní rodiny je už nemožná. Takových rodin je v populaci asi 0,5 procenta.

1.4 Výchovné postoje a klíčové kompetence v rodině

Pokud má rodina pozitivně působit a ovlivňovat výchovu typu osobnosti, je třeba, aby její výchovné působení bylo milující, chápající, ale přitom náročné na osobnost dítěte. Má působit s pochopením a respektováním individualit dítěte. Dítě má být partner, ne objekt. Výchova by měla být akční, ne verbální. Požadavky na dítě by měly být přiměřené vzhledem ke skutečným schopnostem a předpokladům dítěte. Významná je otevřená atmosféra, která dává dítěti pocit jistoty. Dítě by mělo nacházet oporu, ale i citovou odezvu. Rodiče by měli akceptovat problémy svých dětí, i když se jim budou zdát nepodstatné. „*Výchova v rodině by měla učit děti samostatnosti, rodiče by neměli dělat činnosti, které děti zvládnou samy. Děti mají v rodině získávat sociální zkušenosti v komunikaci s druhými, učit se respektovat druhé, tolerovat se navzájem, chápat jiné názory, obhajovat své názory, pomáhat potřebným. Správná výchova neodstraňuje z cesty dítěte překážky, ale učí je i s pomocí dospělých je překonat a upevňovat vůli a houževnatost dítěte. Rodina je primárním prostředím, které působí na utváření obrazu světa ve vědomí dítěte, systému hodnot a preferencí, životní orientace*“ (Michalík, J., Bůžek, A. 2000, s. 40).

Výchovné cíle rodičů vůči dětem podle M. Rašticové (2004):

- Kvalitní vzdělání
- Zodpovědnost za život
- Získání uspokojivé práce
- Pěstování kvalitních mezilidských vztahů
- Finanční zajištění
- Nalezení životního partnera či partnerky.

Současné výchovné směry

V odborné literatuře najdeme nejčastější dělení výchovných přístupů na autoritativní, liberální a demokratický. Dominance autoritativního stylu bývá přičknuta historické době až do poloviny dvacátého století, liberální styl dominoval v letech sedmdesátých a demokratický styl propagovali zejména autoři konce dvacátého století. Při autoritativním výchovném směru rodič hodně trestá, hrozí a rozkazuje, málo respektuje potřeby a přání dítěte, má nedostatek porozumění, dává dítěti málo samostatnosti v rozhodování, v jeho vlastní iniciativě, jednoznačně determinuje dítě vlastními úsudky, rozhodnutími a zkušenostmi. Při liberálním stylu výchovy rodič vede dítě jen velmi málo nebo vůbec. Neklade na dítě přímo požadavky, a pokud jej vysloví, nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění. Při demokratickém vedení rodič poskytuje dětem přehled a orientaci v životě, podporuje vlastní aktivitu dítěte v činnostech, působí spíše příkladem než zákazy a tresty, diskutuje s dítětem.

Každý ze tří stylů výchovy vytváří u dětí odlišný způsob chování a prožívání. Autokratické vedení vede děti k vyššímu napětí, dráždivost, dominantnosti a agresivitě k ostatním. Dítě buď závisle přimkne k rodiči, je poslušné, submisivní a málo iniciativní až apatické, nebo je naopak agresivní a bouří se proti autoritě. V obou případech je však závislé na pochvalě dospělého, snaží se upoutat jeho pozornost. Ve frustrujících situacích se hromadí výčitky a vzájemné obviňování. Liberální způsob vedení má lepší účinky jak v chování a kázni dítěte, tak ve vztazích k rodiči i mezi dětmi navzájem, v rozvoji iniciativy. Neznačená to, že po přechodu k tomuto stylu výchovy jsou všechny děti ihned vzorné, důležité však je, že se zmenšuje jejich opozice proti rodiči, dítě je ochotné jednat podle rozumových požadavků, lépe se u něj rozvíjí skupinové vztahy (Čáp J., Mareš, J. 2001).

P. Koucká (2014) uvádí, že dnešní rodiče přemýšlejí o výchově mnohem více než v dřívějších letech. Patrně jde o nejistotu pramenící zejména ze ztráty kontinuity. Dokud byly rodiny velké a sousedské vztahy živé, sledovaly starší děti péči o své mladší sourozence, bratrance a sestřenice, děti ze sousedství. Dnes je často prvním miminkem, které rodič drží v ruce, jeho vlastní dítě. Chybí nám předchozí zkušenost s dětmi, a proto více přemýšlíme a čteme. Dvacáté století navíc přineslo extrémní ideologie, a ty si vyžádaly protireakce. Tradiční výchova byla autoritativní, za dobře vychované děti byly považovány děti poslušné. Jenže poslušné děti vyrostly v poslušné

dospělé, a ti namísto rodičů poslouchaly své nadřízené i vůdce národa. Logickou reakcí na problémy způsobené autoritativní výchovou je výchova liberální. V reakci na rizika příliš liberální výchovy se však od 80. let minulého století zdůrazňuje potřeba vymezit dětem hranice.

Naše země prošla podobným vývojem jako země západní, i když obrat k liberální výchově byl pozdější a méně výrazný. Radikálnější změny ve způsobu výchovy však nastávají až v důsledku sametové revoluce, kdy nás začaly více ovlivňovat západní trendy.

Způsob výchovy je ve velké míře velmi ovlivňován zkušenostmi, které si rodič přináší ze svého dětství a dospívání ze své vlastní rodiny. Často se stává, že matka či otec pokládá za samozřejmou takovou formu výchovy, jaké se mu dostalo v rodině. Jde o nezáměrné, neuvědomělé kopírování, v některých případech je to ale postup vědomý.

J. Čáp (2001) uvádí, že způsob výchovy souvisí s rysy osobnosti rodičů, včetně temperamentových. Temperament je závislý na dědičnosti. Z toho vyplývá, že způsob výchovy je do jisté míry závislý i na dědičnosti. *„Na výchovu a vztah dítěte a rodiče můžeme nahlížet z mnoha hledisek a kritérií. Jedním z nich je i poměr mezi poskytováním hranic a přijetím a potvrzením hodnoty dítěte, Na regulaci chování a formování osobnosti dítěte má lví podíl nejen podoba a četnost výchovných interakcí, ale zejména to, co dítě a rodič v daný moment spolu prožívají a sdílejí. Například nekompromisní vyžadování pravidel chování pod pohrůzkou trestu může být dítětem v určitém vztahu s rodičem vnímáno jako projev odmítnutí a nesouhlasu s jeho existencí a v jiném vztahu jako projev péče a zájmu“* (Pöthe, P. Psychologie dnes č.6/2014, s. 15).

Výchovné postoje k dítěti se tvoří ve složitém vývojovém procesu souvisejícím s celým vývojem osobnosti vychovatele. V jejich utváření spolupůsobí vlastní zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům a ostatním vychovatelům, dosavadní citový a psychosociální vývoj, inteligence a vzdělání, osobní systém hodnot a ideálů, ale i všechny konflikty, napětí, úzkosti, jimiž ve svém vztahu k dítěti rodič prochází. Z. Matějček (1992) rozlišuje tyto **výchovné postoje** rodičů vůči dětem:

- Výchova rozmazlující: Rodiče na dítěti až nezdravě citově lpějí, zbožňují jej, jsou nadšeni každým jeho přirozeným projevem. Chtějí vědomě nebo podvědomě, aby zůstalo stále takto dětsky roztomilé, nedospělé, citově na nich

závislé. Ze strachu mu nedovolují postupně se osamostatňovat. Ve snaze upoutat je k sobě nekladou na ně žádné nároky, odstraňují mu z cesty všechny překážky, podřizují se jeho přáním a náladám.

- Výchova příliš úzkostná a protektivní: Rodiče rovněž na dítěti nezdravě lpějí, ale ze strachu, aby si neublížilo. Příliš je ochraňují, brání mu v činnostech, které se jim zdají být nebezpečné, zbavují je vlastní iniciativy a neurotizují jej neustálým omezováním jeho aktivity. Dítě je ve stavu permanentní frustrace či subfrustrace základní psychické potřeby aktivity, volnosti, poznávání a stimulace získávané vlastní iniciativou. Podle temperamentu a ostatních životních okolností se snaží tuto situaci překonat nebo z ní uniknout.
- Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte (perfekcionismus): Rodiče se přepjatě snaží, aby dítě bylo co nejdokonalejší ve všem, nebo aspoň v oboru, který má z jejich hlediska zvláštní hodnotu. Vidina úspěchu jim nedovoluje realisticky hodnotit možnosti dítěte. Často přenášejí na dítě svou neuspokojenou touhu po určitých hodnotách, jichž se jim v životě nepodařilo dosáhnout a kterých by nyní mělo dítě dosáhnout za ně, Dítě se tak stává nástrojem kompenzace jejich vlastní neupokojenosti. Výsledkem bývá přetěžování dítěte a přílišná stimulace, jež vede k obranným postojům dítěte.
- Výchova protekční: Rodiče se rovněž snaží, aby dítě dosáhlo těch hodnot, jež pokládají pro život za výhodné a významné. Záleží jim však jen na těchto hodnotách, a nikoli na způsobu, jakým se jich dosáhne. Nejde jim o tom, aby dítě bylo dokonalé, ale aby se dostalo tam, kde je chtějí mít, Dítěti ve všem pomáhají, pracují za ně, zařizují všechno za ně, odklízají mu z cesty překážky. Vyžadují, aby se i všichni ostatní podřídili tomuto jejich hlavnímu zájmu. Demokratická představa o stejných právech a povinnostech je jim cizí, zvláště pokud jde o jejich dítě. Najdeme mezi rodiči některé skupiny, kteří mají k takovýmto postojům blíže než ostatní – rodiče neuspokojení ve své vlastní životní kariéře, rodiče starší, jimž se zdá, že už nemají dost času, aby zajistili budoucnost dítěte a někdy i rodiče dětí jakkoli znevýhodněných, kompenzujících svou úzkost a pocity viny nerealistickou hyperaktivitou ve „prospěch“ dítěte.

- **Výchova zavrhuující:** Setkáváme se s ní častěji ve skryté než ve zjevné formě. K nevraživým postojům vůči dítěti dochází nejčastěji tehdy, když dítě již svou pouhou existencí připomíná jednomu nebo oběma rodičům nějaký životní nezdár, hluboké zklamání, otřes či jinou životní nepříjemnost, nebo když pro své tělesné či duševní nedostatky nesplňuje očekávání a rigidně pojaté ideály rodičů. Dítě je pak často vědomě nebo i neuvědoměle trestáno, omezováno, utlačováno a zaháněno do postoje vzdoru a protestu nebo do pasivity a rezignace.
- **Výchova zanedbávající:** Spíše je ve skryté než ve zjevné podobě, přičemž míra zanedbávání má rozsah od lehkého a výběrového až po velmi hrubé a celkové. Dnes již poměrně vzácně, ale přece jen stále ještě musíme počítat s vážnou zanedbaností dětí v rodinách žijících na nízké socioekonomické úrovni, v rodinách negramotných rodičů apod. Nízká civilizační a hmotná úroveň rodiny nemusí ovšem znamenat výchovné zanedbávání dítěte či jeho emocionální deprivaci. Zřídka jsou dnes děti v rodině přetěžovány nadměrnými pracovními úkoly, častěji však bývají ponechány samy sobě. Zvykají si na „volný život“, školu přijímají jako nutné zlo, jemuž hledí pokud možno uniknout, nevytvoří si vědomí povinnosti.

Klíčové kompetence

Kompetence, které během výchovy děti můžeme rozvíjet, se do jisté míry liší v závislosti na věku a osobnosti dítěte. Již v průběhu těhotenství si rodiče musí ujasnit své priority a přistupovat ke všemu, co dosud vytvářelo jejich život, s větší odpovědností. Při péči o novorozence lze rozvíjet schopnost empatie, intuice a bezpodmínečné služby – dávání bez očekávání. Rodiče mají před sebou velký úkol – sladění rytmu civilizace s rytmem dítěte, který je založen na zcela jiných základech. Schopnost pochopení a případnému přizpůsobení se může prospět celému procesu komunikace.

Postupem času, ve kterém se dítě ze své symbiotické fáze začíná fyzicky a psychicky oddělovat od svých rodičů, je potřeba začít dítěti vymezovat hranice, jasně a pevně komunikovat. Nadstavbou je pak poskytování zpětné vazby – schopnost citlivě kritizovat a oceňovat jednání dítěte.

Rozvojem emoční inteligence se rodiče naučí především porozumět svým vlastním emocím, oddělit emoce od chování a empatického naslouchání. Oblastí úzce

spojenou s emocemi je řešení konfliktních situací. Při práci s konflikty dětí mají rodiče možnost přehodnotit své vlastní postoje ke konfliktu i potřebné dovednosti, které pro jejich řešení rodiče mají.

Předělem v životě rodiny je nástup dítěte do školky, Ve vztahu k dítěti se rodiče učí upevňovat předešlé dovednosti a snad nejdůležitější lekcí tohoto období je důslednost.

Rodina se stává týmem, kde by každý měl mít své dané místo, kompetence a povinnosti dle svých možností a schopností. Tým je třeba vytvářet, delegovat, řídit jeho činnost, rozdělovat úkoly, organizovat.

Postupem času se dítě začíná sociálně oddělovat od svých rodičů, tento proces je završen pubertou. V tomto období mají rodiče k dispozici lekci vlastní sebehodnoty, víry ve své zásady i postoje a prostor pro uplatňování následné demokracie (Junová, B. 2011).

Shrnutí

Rodiny jsou tradičně vnímány jako dominantní rys sociálního života napříč časem a prostorem. Tradiční chápání rodiny je neustále konfrontováno se zkušenostmi a očekáváním mnoha lidí bez ohledu na jejich rodinnou situaci. Změna rolí v současné rodině je jednou z jejích podstatných charakteristik. Lidé nechtějí obětovat vlastní osobnostní identitu ve prospěch skupinové (rodinné). Model moderního manželství (partnerství) je postaven na tezi, že manželské a rodinné role jsou relativně nezávislé na příslušnosti k pohlaví. Matka sama je součástí vztahů, které její dispozici být dítěti dobrou matkou napomáhají, či ji naopak ztěžují. Funkce rodiny jsou zaměřeny k naplnění realizace vztahů uvnitř rodinné skupiny (především mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi), stejně jako vztahů k širší společnosti, které je rodina součástí. Způsob výchovy je ve velké míře velmi ovlivňován zkušenostmi, které si rodič přináší ze svého dětství a dospívání ze své vlastní rodiny. Pokud má rodina pozitivně působit a ovlivňovat výchovu, je třeba, aby její výchovné působení bylo milující, chápatelivé, ale přitom náročné na osobnost dítěte.

2 Rodičovství

2.1 Vymezení pojmu rodičovství

„Rodičovství není zdaleka dáno jen početím či porozením dítěte, nýbrž bezprostřední péčí a starostí o ně, uváděním do společnosti za rozvinutí všech jeho schopností a vloh“ (Dunovský, J. 1987, s. 31). Možný (1999) uvádí, že nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství. Je to zároveň patrně nejvýznamnější přechod v našem životaběhu a to, že máme anebo mohli bychom mít rozhodnutí o něm ve svých rukou, ho nečiní ničím lehčím, spíše naopak.

K. Rossiová (in Možný, 1999) systematizuje jedinečnost přechodu k rodičovství do těchto aspektů:

- Je to přechod, k němuž dochází pod silným kulturním tlakem orientovaným zejména na ženu. Sociální status ženy je historicky těsně svázán s mateřským stavem. Celoživotně bezdětná žena pak stále naráží na nevyslovenou, ale latentně v jejím okolí stále přítomnou otázku po povaze svého stavu: nechce nebo nemůže mít děti? Anebo nechce a mihla by, ale nikdo nechce mít děti s ní?
- Je to přechod, k němuž dochází i mimovolně. Dítě může být počato i neplánovaně. Po dlouhá léta byla v českých zemích každá druhá nevěsta těhotná. Charakteristický pro starý režim ovšem nebyl sám tento postup – ten se udržel a ještě prohloubil i po změně politického režimu – ale to, že probíhal v neobyčejně mladém věku.
- Přechod k mateřství je přechod nerevokovatelný. Dramatické tempo sociálních změn v posledních sto letech vzalo člověku naší civilizace oporu v tradici. Musí se častěji rozhodovat sám a musí činit rozhodnutí i za situace, kdy nemá dost informací pro spolehlivější odhad následků. Nutí ho to riskovat a postupovat metodu pokusu a omylu. Člověku moderní doby se vědomí revokovatelnosti a šance na nový pokus staly druhou přirozeností, Početí dítěte nemá tuto povahu, Na rozdíl od volby školy, profesionální orientace, zaměstnání i partnerství, oprava jednou učiněného tu není, dítě se nedá vzít zpět anebo vyměnit za jiné.
- Je to přechod zlomový. Narození dítěte není pozvolný přechod – dítě, které dosud nebylo, tu jednoho dne je. Těhotenství připravuje ženu na mateřství

fyziologicky, nikoli však sociálně. Zejména matky prvního dítěte často po jeho narození zažívají šok, a mentální nestabilita v raném mateřství není způsobena jen hormonálně, ale také sociálně. Doby, kdy na mateřství připravovala ženu i opakovaná zkušenost s tím, jak přicházeli na svět její četní sourozenci, jak se chovali a jaké nároky kladli na své okolí, jsou pryč.

„Rodina je nejvýznamnějším socializačním mikroprostředím, jímž je vývoj jedince ovlivňován. Podobně jako v případě ostatních oblastí vývoje, také z hlediska genderové role se její působení mění podle věku dítěte. Zatímco děti batolecího a předškolního věku byly podněcovány v přiměřeném genderovém“ chování především výchovnými zásahy rodičů, pro děti mladšího a středního školního věku nabývá většího významu zkušenost se sociálním prostředím rodiny. Dítě se nyní stává příjemcem poselství každého z rodičů a rodiny jako celku. Je schopno vnímat i hlubší detaily rodinných vztahů, sledovat komunikační vzorce a strategie jejích členů“ (Janošová, P. 2008, s. 171).

H. Cloud a J. Townsend (1999) uvádí, že na rodičovství lze pohlížet mnoha různými způsoby. Někteří chápou rodiče jako trenéra, jiní jako policejního důstojníka, další jako přítele a ještě další jako Boha. Podle názoru autorů se úloha rodiče či vychovatele skládá z funkcí poručníka, správce nebo zdroje:

- Poručník je právně zodpovědný za dítě a v této své funkci chrání a opatruje dítě. Poskytuje mu bezpečné prostředí pro poznávání moudrosti. Pokud dítě dostane k nabírání zkušeností příliš málo svobody, zůstane navždy dítětem. Když jí dostane příliš mnoho, bude mu hrozit nebezpečí, že si ublíží. Vyvažování svobody a mezí se tak stává důležitým úkolem ve výchově dětí. Rodiče musí střežit své děti před nebezpečím, chránit je před zraněním a ochraňovat jejich život.
- Správce dohlíží na dosahování stanovených cílů a uspokojování požadavků a nároků. Správce ovládá zdroje, které jsou k dispozici, vyučuje, uplatňuje důsledky, napravuje, trestá, prosazuje řád a pěstuje u dítěte dovednosti. Významnou úlohu ve funkci správce mají hranice. Když správce stanoví meze a vyžaduje, aby je dítě převzalo do vlastnictví a přijalo zodpovědnost, je třeba jasné pochopení hranic.

- Zdroj jako rodič přináší dítěti vše dobré. Děti se potřebují od rodičů učit, jak přijímat a zodpovědně používat to, co dostanou, postupně přebírat úlohu naplňování svých vlastních potřeb. Na začátku jsou zdrojem rodiče, ti pak postupně poskytují dítěti nezávislost, aby samo mohlo získávat, co potřebuje.

2.2 Současné fenomény rodičovství

Ve společnostech našeho kulturního okruhu dnes můžeme podle I. Možného (2006) rozlišit v principu dvojí koncepci rodičovské autonomie: tradiční a liberální.

- Tradiční koncepce dává rodičům právo a povinnost přenášet na dítě jejich hodnotový systém a představu o dobrém životě. Mohou pro to volit prostředky, které sami považují za nejlepší, a mohou i omezovat možnost dítěte seznámit se s těmi postoji a hodnotami ve společnosti, jež sami neschvalují. Pokud společnost sezná, že děti takto vychované ohrožují komunitu, je na společnosti, aby bránila svou integritu jinými prostředky než intervencí do rodičovské autonomie.

Pro tradiční koncepci lze uvést, že vesměs posiluje rodinnou soudružnost a silným mezigeneračním přenosem i kulturní soudružnost, proti ní, že vede k vytváření nepochopení a nevraživosti vzhledem k rodinám výrazněji odlišných subkultur v komunitě a případně i k rasismu. Dítě, které bylo rodiči přísně vedeno s důsledným vyloučením své vlastní volby mezi otevřenými mu alternativami, nezíská schopnost samostatně se rozhodovat a dobře volit. Této nevýhodě se vyhýbá modernější verze tradiční koncepce, zde nazývaná demokratická, která sice také předpokládá povinnost dětí držet se hodnot rodičů, ale otevírá v rodině prostor pro diskusi o jiných hodnotách a klade důraz na to, aby děti povinnost držet se hodnot rodičů zvnitřnily jako vlastní volbu.

- Liberální koncepce naopak předpokládá, že rodiče nebudou pokud možno vůbec nijak ovlivňovat dítě ve volbě hodnot a při vytváření představy dobrého života. Necháávají na něm, ať si samo vybere, co bude pro jeho život podle jeho názoru nejlepší. Pokud mají o něco usilovat, pak jen o ochranu dítěte před vlivy, které by mu volný výběr omezovaly.

Proti liberální koncepci lze uvést, že rozvolňuje rodinu, která jako instituce představuje stabilizaci hodnot. Důsledně liberální koncepce rozvolňuje vztahy a zeslabuje porozumění mezi generacemi. Umírněně liberální koncepce proto přiznává rodičům právo usilovat o předání své vlastní představy dobra a správného života dětem. Liberální zůstává v tom, že podporuje dítě, aby se v přiměřeném věku seznámilo s jinými hodnotovými koncepcemi, a to bez omezení.

„Změny ve vztahu k rodičovství a možnost regulovat je tímto vztahem se promítly do sociálního makroprostoru – i dovnitř rodiny. Společnost s nízkou porodností je jiná už tím, že se následně mění její věková struktura. Politická váha, která v demokracii sleduje voličské hlasy a ekonomickou moc, se přesouvá tak, že ošetřuje lépe zájmy svobodných, máločetných a starých, nežli potřeby rodiny s malými dětmi, což působí jako posilující zpětná vazba a dále tlačí na snižování porodnosti“ (Možný, I. 1999, s. 124).

Rodiče mají odpovědnost za výchovu svých dětí jako nejdůležitější vychovatelé, a to nejen v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec. Úspěšnost rodinné výchovy je podmíněna dobrým společným životním způsobem rodičů a dětí, který zahrnuje i dobrou výchovu dětí ve volném čase. Je tedy rodina též místem pro rekreaci a odpočinek, zahrnující chvíle herních aktivit, esteticko-výchovné činnosti. Také posezení v rodinném kruhu a vzájemné povídání o tom, co se během dne událo. Můžeme sem zařadit i rodinné procházky, výlety a dovolené, též návštěvy příbuzných a přátel, ale také domácí kutilství, práce v dílně a na zahradě. Výzkumy bohužel ukazují, že většinu společně stráveného času rodičů a dětí do patnácti let zabírá sledování televize o víkendu, ale jsou to i všední dny, až pak jsou to jiné formy rodinných volnočasových aktivit. Děti a mladí lidé strádají často nedostatkem času rodičů pro dialog. Společně prožívaný volný čas rodičů s dětmi je pro neformální rozhovory vhodným prostorem a příležitostí k lepšímu vzájemnému poznání i působení (Bůžek, A., Michalík, J. 2000).

„Rodinné prostředí je základem socializace dítěte. Způsoby chování vedené z pozice rodičovských vzorů a modelů ovlivňují děti v jejich budoucím chování. V rámci identifikace se dítě setkává se vzorovým a modelovým chováním rodičů daným mimo

jiné jejich osobnostními charakteristikami, rodinnými vztahy, které se odehrávají v rámci životního cyklu a dalšími faktory“ (Štěrbová, D. 2013, s. 26).

Z. Matějček (2008) uvádí, že není dobře, když je mateřská láska slabošská, a není dobře, když je pojmána jen jako oběť. Naopak, má být náročná, důsledná a třeba i přísná. Každé dítě, ať je obtížně nebo snadno vychovatelné, ať je klidné nebo neklidné, pozitivně nebo negativně laděné, potřebuje během svého dětství získávat zpětné vazby, dovednosti a zkušenosti, které mu jednoho dne pomohou dobře obstát v životě a zvládnout překážky a nástrahy, které mu budoucnost přinese. Každé dítě potřebuje získávat obraz o sobě samém, potřebuje se učit zacházet se svými hranicemi. Jedním z prvních míst, kde se dítěti takovému poznání dostává, je samozřejmě prostředí rodiny a kontakt s blízkými lidmi, kteří v ní žijí. Nejblíže lidé – matka a otec – jsou významnými osobami v životě dítěte a je dobré, pokud mají kromě lásky na rozdávání také hodně sil a pocitů rodičovské kompetentnosti, aby mohli být pro své ratolesti dobrým zdrojem tohoto poznání. Pokud síly, intuice, kladný vztah a někdy i důležité informace chybí, vazba dítěte s rodičem může být narušena a dítě bude překonávat překážky spojené s dalším vývojem obtížněji a pravděpodobně méně úspěšně. (Škrdlíková, P. in Kolčárková, I., Lacinová, L. 2008). Dítě potřebuje emočně kladné prostředí a projevy lásky, což zahrnuje zejména právo žít s každým ze svých rodičů, pokud by mu to neškodilo.

Úmluva o právech dítěte hovoří a rodičovské zodpovědnosti takto:

Rodiče mají společnou a prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte (Úmluva, čl. 18)

Rodiče také nesou základní odpovědnost zabezpečit dítěti právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj (Úmluva, čl. 27).

Výchova má posilovat i úctu dítěte k rodičům. Je psáno ve starozákonním kodexu: „Cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil na zemi.“

„Rodič je dítěti přirozeným vychovatelem, rozhodující se, že spolu s dítětem vytváří domov, který je pro dítě ale i pro samotné rodiče spolehlivým, bezpečným, láskyplným zázemím. Domov dítě před okolním světem chrání, ale také umožňuje, aby dítě svět ráno objevovalo, aby do něj díky opoře domova se zájmem vstupovalo a nacházelo zde

podněty pro svůj rozvoj. Bez zázemí domova hrozí nebezpečí, že bude světu a jeho úskalím vydáno na pospas“ (Helus, Z. 2009. s. 261).

J. Svoboda (2015) uvádí, že současný trend „neženit se a nevdávat se“ doznal v České republice sice mírného zpomalení, ale je stále na vzestupu. Z hlediska prožitkové kvality života v partnerství patří společný život bez institucionálního potvrzení k jednomu ze zásadních handicapů současnosti. Trend oddalovat manželství a následně odkládat okamžik početí, tedy mateřství a otcovství, přináší změny, se kterými se evoluce vyrovnává jen pozvolna. Současný život přináší trendy, které ještě před třiceti lety nebyly možné. Mnohé ženy vypadají přitažlivě a mladě i ve věku, který byl dříve pro početí chápán jako pozdní až nevhodný. Ženy mají stále menší potřebu vyrovnávat svůj společenský status rolí matky, muži rolí otce. Zvykají si na volnost, na životní styl, ve kterém není třeba se o někoho a něco pečovat. Časem však přece zvítězí rozplozovací pud a přijde snaha mít své vlastní dítě. Dítě se narodí rodičům, kteří nebyli zvyklí omezovat se, narodí se dospělým lidem se zaběhnutým životním stylem, do kterého potřebují dítě nějak zakomponovat.

2.3 Matka a mateřství

Světová zdravotnická organizace od roku 1960 celosvětově systematicky sleduje vývoj vztahu matka – dítě. A ten se od roku 1960 neustále zhoršuje. Narůstá počet dětí, které již nepoznaly větší emoční angažovanost rodičů ve výchově a zažívají pouze materiální blahobyt. Vyrůstá generace, která je od mateřské školy vedena k výkonu. Jde o trend umisťovat děti do kroužků, všemožných aktivit mimo prostor domova. Výsledkem jsou děti, které neumějí být bez činností. Absentují zkušenosti z obyčejného povídání si s rodiči, kdy tématem není škola, výkon či příkazy.

Pojem rodina je užíván pro označení jedinců, mezi kterými existují vztahové vazby a vztahy. V dnešní společnosti vyškolení odborníci učí chůvy vychovávat děti, aby jejich rodiče, hlavně matky, mohli od dětí co nejdříve po narození odejít do pracovního procesu. Avšak chůvy jsou také matkami, které odcházejí od svých potomků. Výsledkem jsou dvojice dětí bez matek.

J. Svoboda (2015) se zmiňuje, že dospívající a mládež vedeme k plánovanému rodičovství, vychováváme mladé k tomu, aby studovali, cestovali, poznávali. Důsledkem je o deset let pozdější nástup na první mateřskou dovolenou, o deset let pozdější první porod při srovnání s dobou nedávno minulou. To je pozitivní ukazatel směrem k osobnímu a osobnostnímu rozvoji matek, směrem k jejich blahobytu, ale negativní ukazatel, co se týče schopnosti věnovat se dítěti. Čím později žena porodí, tím pevněji má již před početím stanovený životní rytmus, řád a priority. Pak porodí dítě a je opravdu těžké vše přestavět. Mnohem jednodušší je napasovat péči o dítě do již deset let zaběhnutého zvyku a stereotypu s tím, že zbytek zajistí chůvy a mnohé další výdobytky konzumní společnosti. Jen těžko říci, s jakými důsledky.

Podle Š. Gjuričové (2003) byla rodina ve středověku chápána jako společenství osob, nad nimiž žena bdí: manžel, malé děti, eventuálně služebnictvo. Žena měla zajistit, harmonii těchto bytostí s odlišnými potřebami – domácí úklid měl být odrazem světové harmonie. Oč dokonalejší byly představy o roli ženy, o to větší byl pocit nezdaru a zklamání nad tím, že ve skutečnosti nejsou ženy tak ušlechtilé. Ženská nekázeň byla předmětem výčitek v mnoha dobových textech. Ve venkovské praxi mely tresty za nedodržování rolí někdy ritualizovaný charakter. Nicméně však odlišnost a mocenský rozdíl mužů a žen nebyly otevřeně zpochybněny ani v novověku a vývojem společnosti byly upevňovány. Zpochybnění těchto struktur artikuloval teprve feminismus. „Obvyklý kulturní stereotyp říká, že otec by měl být silný a matka citlivá. Avšak aby se děti cítily opravdu dobře, potřebují oba rodiče citlivé a silné. Dříve bylo běžné, že matka pečovala a otec vychovával. Ovšem termíny „péče“ a „výchova“ byly míněny poněkud jinak než dnes. Péče se často soustřeďovala na to, aby děti byly oblečené a neměly hlad. A výchova? Když otec přišel večer pozdě domů, matka nahlásila úspěchy a zejména prohřešky dítěte, a otec je buď pochválil, nebo potrestal. Formálně byla matka citlivá a otec silný“ (Koucká, P. 2014, s. 156).

Z výsledků výzkumu M. Rašticové (2011) je zřejmé, že podíl matek na výchově a péči o děti je významně větší než podíl otce. Současná péče o potomky není náročnější jen kvůli protažení období po dvacítce. Jde i o zvýšenou náročnost péče o nejmenší děti a školáky. Zejména jde o náročnost časovou. Zatímco dříve prvňáčci chodili běžně do školy sami a celé odpoledne pak běhali venku bez dozoru, dnes takovouto samostatnost nemívají ani děti o několik let starší. Většinou je rodiče po škole vozí či vodí

po různých kroužcích či návštěvách, případně na ně dohlíží na hřištích. Z evolučního hlediska je intenzivní a dlouhodobá rodičovská péče jedním z pramenů úspěšnosti člověka na planetě. Právě díky ní se děti mohou učit, hrát si, trénovat svou flexibilitu a inteligenci. Jenže již narážíme na limity, Zvyšování nároků na rodičovskou péči úzce souvisí se snižováním počtu potomků.

Úměrně narůstajícím negativním důsledkům světové ekonomiky – trvalý stres v důsledku sociální fragmentace početných komunit, epidemické poškozování rodičovství – narůstá pravděpodobnost, že ve všech vrstvách, které jsou takto ovlivněny, poroste relativně i absolutně podíl ofenzivně vyladěných skupin deprivovaných osob (Farková, M. 2009). „*V budování ženského sebevědomí hraje velkou roli snaha o skloubení práce a rodiny. Občas se tohle téma zjednodušeně vyhrocuje na rozhodování, zda dítě nebo kariéra. Ženy touží skloubit obojí. I to je mimo jiné důvod, proč se rodí tak málo dětí. Už to, že se v tomto státě použije hanlivý výraz kariéra, znamená, že se to ženě vytýká. Pokud se o ženě uvažuje jako o někom, kdo dává přednost kariéře před rozením dětí, je to diskriminující. Když víme, jaká je v současné době rozvodovost, je logické, že si žena chce zajistit vzdělání a zaměstnání. Tím, že bude mít jen rodinu, se na celý život nezajistí*“ (Šiklová, J. in Psychologie dnes, 3/2015, s. 30).

J. Hučín (2004) uvádí, že stoupá počet žen, které dokáží skloubit roli matky s rolemi pracovními, a uplatnit se tak na pracovních pozicích, které ještě v sedmdesátých letech minulého století byly pouze doménou mužského pohlaví. V konfrontaci s nároky tradiční role ženy a muže může docházet k některým zvláštním jevům. U žen je někdy popisován **syndrom „superženy“**.

Znaky syndromu jsou autorem popisovány následovně:

- Nositelka syndromu je odolná vůči zátěži, bez potíží se vyrovnává s krizemi a stresem
- Je vitální, aktivní, energická, má potřebu být zaneprázdněná
- Je asertivní, je u ní výrazná potřeba prosadit se, vést.
- Je otevřená vůči všemu novému, je zvědavá se širokými zájmy, má silnou potřebu dozvídat nové informace.
- Soucítí s druhými, pomáhá a pečuje o druhé, je altruistkou

- Má vytvořenu představu výsledku a realizace cíle, je orientována na výkon
- Vzhledem ke svému okolí je pak často jakýmsi nedosažitelným ideálem „ženské úspěšnosti“, ke kterému se jen malé procento jiných dívek a žen skutečně dopracuje.

Příčiny vzniku syndromu „superženy autor spatřuje v následujících vlivech:

- Silná potřeba mít vše pod kontrolou
- Konfrontace vlastního postavení ženy s ideálem, která je šířena v médiích jako vzor úspěchu
- Pocit nutnosti, že nikdo to za mne neudělá
- Tradiční dělení rolí, že „domácnost je světem ženy“
- I přes velkou pracovní zátěž ženy tohoto typu snižují potřebu pečovat – pečují neustále

Překonávání syndromu spatřuje autor v následujících možnostech:

- Jasně si vytvořit a uspořádat priority
- Zjistit, že ne vše v životě musí být zvládnuto dokonale
- Dovednost požádat o pomoc, když ji potřebuji
- Každý den vytvořit čas pro sebe, pro svou oblíbenou činnost.

Nižší sebevědomí matek se projevuje i ve výchově. Dřívější generace matek neměla pochybnosti, jak má správná výchova vypadat. Spíše přísná a trestající. Od tohoto modelu nastal odklon, ale funkční náhrada, zdá se, není. Leckdy je to spíše tápání. Rodiče nevědí, jak nastavit hranice a reagovat v různých situacích. Řešení proto hledají v příručkách. Říká se tomu expertní rodičovství. Na každý jednotlivý problém máme třicet publikací, jak s dětmi mluvit, jak si správně hrát, co dělat venku a co uvnitř, jak naučit dítě spát, jíst a na nočník, jak poznat talent, jak vychovat dceru a jak pro změnu syna, jak se připravit na školku, na školu... Jsou rodiče, kteří neumějí ve výchově nic, co předtím nenačetli. Expertní rodičovství je na jedné straně potvrzením toho, že výchovu myslíme vážně a nechceme v ní dělat zbytečné chyby, na druhé straně to může být ale přiznání, že znovu hledáme vnější pomoc, protože necítíme jistotu sami v sebe. Pokud nahlížíme na mateřství jako na vrozenou, intuitivní dovednost, nemůže tuto dovednost žádná strategie společnosti ohrozit. Pokud však mateřství vnímáme jako

naučené a kulturně podmíněné chování, moderní společností je značně ohroženo. (Bachárová, G., Psychologie dnes, č. 5/2013, s. 53).

Pro ženu a muže se jejich rodičovstvím otevírají nové kvality jejich vztahu. Ke vztahu muže a ženy patří to, že muž zůstává mužem a žena ženou. Dávat a brát musí být ve vztahu vyvážené. Ze vzájemného vydávání se jeden druhému a sjednocování duality muže a ženy vzniká rodičovství jako nová kvalita a jednota. V rodinném systému mají první místo rodiče a druhé děti. Pro dítě je důležité vědět, že rodiče jsou ve výchově zajedno. Pevné stanovisko rodičů podle J. Prekopové (2012) podmiňuje:

- vyspělost rodičů
- připravenost dát dítěti směr na začátku života jako dospělá a rozumná matka, jako dospělý a zralý rozumný otec
- člověk, který se stal otcem nebo matkou, by se měl zbavit svých vlastních neurotických problémů
- partnerství rodičů by mělo být vyspělé, aby každý dokázal žít svůj vlastní život a současně se v lásce a úctě opíral o druhého

„Výchova dítěte vyžaduje to nejlepší, co může matka dát. Znamená osobní oběti, což je fráze, kterou už moc neslycháme. Když se žena rozhodne přivést na svět dítě, podepisuje celoživotní závazek. Mateřství znamená být k dispozici dvacet čtyři hodin denně, sedm dní v týdnu, bez dovolené a bez nemocenské. Není tu žádná možnost povýšení a neexistují výkonnostní bonusy. Je to nejnáročnější, nejvíce frustrující, nejprospěšnější a nejdůležitější práce, jakou kdy může žena dělat. Kéž jí věnujeme úsilí hodné našich dětí“ (McConnellová, J. 2013, s. 149).

Všechny matky potřebují:

- Naučit se, jak být sama sebou.
- Naučit se, jak důvěřovat svým instinktům
- Naučit se, jak a kdy říkat ne
- Naučit se ponechávat věcem volný průběh
- Naučit se, jak naopak optimálně plánovat a hospodařit se svým volným časem
- Naučit se nezapomínat na sebe a pečovat o sebe
- Naučit se nechtít být ve všem dokonalá a stanovit si někdy i nižší cíle

- Naučit se neodehnat od sebe spřízněné duše
- Naučit se neopomíjet svého životního partnera
- Naučit se být v pohodě a usmívat se na svět.

Dítě a mateřská láska

Dítě potřebuje být spjato s matkou. Pouto se vytváří v raném dětství a vzniká tak pevný bod pro budoucí vývoj. S tímto základem se z dítěte může stát nezávislou osobností se svobodnou vůlí a schopností sebekontroly. Pokud takový svazek mezi dítětem a matkou nebo jinou určující osobou nevznikne, může být později pro dítě obtížné vytvořit si podobný vztah k ostatním lidem, a může to dokonce vyústit ve snahu ovládat nebo nechat se ovládat jinými. *„Cit pro lásku, pro bezvýhradné přijetí, vzniká během vytváření pouta s matkou, věříme také, že ho lze dosáhnout v trochu jiné podobě s ostatními. Bezvýhradné přijetí není jeho jedinou součástí, stejně tak je důležité pochopit, že láska znamená péči a snahu vyhovět potřebám dítěte“* (Train, A. 2001, s. 130).

Časopis Rodičovství (2003) uvádí, že ženy jsou aktivní, až na svůj vlastní úkol, a to najít samu sebe, svůj přístup k řešení všedních starostí a povinností, často jsou vnitřně nenaplněné. Mají před sebou ideál, který znaly u svých matek a babiček. Ten však již dnes plnit nemůžeme. Současné ženy byly jako děti chváleny jen za špičkové výkony, jiné se zase vzdaly zaměstnání a chtěly rodinný život řídit stejně dobře. Ale s dítětem už to není vždy možné. Ženy – matky si mohou naplánovat nanejvýš dvacet procent dne. Co se bude odehrávat ve zbylé části dne, o tom rozhoduje dítě. Tuto změnu musí mnohé ženy přijmout, Navíc jim chybí obvyklá pracovní náplň a samozřejmě pravidelný měsíční příjem.

2.4 Rodiče a škola

Právo rodičů pečovat o děti a vychovávat znamená, že si rodiče mohou zvolit způsob, jak budou své dítě vychovávat, mohou se rozhodnout, do jaké školy bude jejich dítě chodit nebo jak bude trávit volný čas. *„Vysoký počet rodičů spokojených se školami*

a učiteli a sami rodiče vidí svou významnou roli jakožto partnerů a učitelů při ovlivňování školní edukace“ (Průcha, J. 2009, s. 412).

Podle J. Rymešové a M. Žákové (1993) jsou práva rodičů vůči škole tyto:

- Rodič má právo na umístění svého dítěte ve škole.
- Rodič by měl mít právo zvolit pro své dítě školu dle vlastního přání, i když tato škola není v bezprostřední blízkosti bydliště rodiny.
- Právo na výchovu a vzdělání dítěte v souladu s mravním a náboženským přesvědčením rodičů a s kulturními tradicemi rodiny.
- Právo na informace, jak o školách, aby se rodiče mohli rozhodnout, kam budou dítě posílat, ale také informace o práci školy, do které jejich dítě chodí (jak se tam učí, čemu se učí, jaké cíle škola sleduje, čemu dává ve vyučování přednost, jakým způsobem hodnotí žáky, jak škola řeší kázeňské problémy – šikanu, otázku drog apod., jak se jim daří předcházet – program prevence, jak škola hospodaří atd. Informace mohou rodiče získat ve škole, na školském úřadě, prostřednictvím rodičovského sdružení), rodiče mají také právo na pravidelné informace o tom, jak si ve škole jejich dítě vede, rodiče mají právo vyjádřit se, pokud má dítě problémy, hledat jejich řešení společně s učitelem a pokud možno i s dítětem, rodiče mají právo navštěvovat školu i mimo pravidelné schůzky.

Legislativně je vzdělávání v České republice zakotveno v zákoně 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Vzdělávání je založeno na těchto zásadách: *Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení. Na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka. Informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích dítěte nebo žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání, dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem. Oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost dítěte a žáka, a změny v těchto údajích.* (Školský zákon § 22 Povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků). J.

Rymešová (1993) uvádí, že umístěním svého dítěte ve škole se rodiče nezbavují odpovědnosti za průběh jeho vzdělávání.

Z toho pro ně vyplývají tyto nejzákladnější povinnosti:

- Zajistit, aby dítě pravidelně navštěvovalo školu.
- Mít aktivní zájem o vzdělávání svého dítěte, zajímat se o jeho úspěchy a problémy, povzbuzovat je k učení, rozvíjet jeho zvědavost a jeho vztah ke škole a vzdělávání. V zájmu dítěte je, aby jeho rodiče se školou spolupracovali a pomáhali jí v její náročné práci.

„Zásadním nešvarem současné populace českých rodičů je znevažování postavení učitele, negativní hodnocení jeho rozhodnutí v komunikaci s dítětem. Tak, jako platí, že rodič nehodnotí před dítětem rozhodnutí druhého rodiče, ani nemění to, co již bylo druhým rodičem rozhodnuto, stejné pravidlo musí platit i ve vztahu k učiteli. Pokud se rodiči nelíbí způsob práce učitele, je nutné, aby záležitost konzultoval s daným učitelem“ (Šauerová, M. 2012, s. 78).

Způsoby spolupráce rodičů se školou:

- Schůzky rodičů s učiteli
- Zájem o zážitky dětí ze školy
- Zájem o domácí přípravu dětí
- Účast rodičů na školních slavnostech, sportovních a kulturních akcích
- Podíl rodičů na zájmové činnosti
- Pomoc rodičů při výletech, školách v přírodě
- Podíl rodičů na činnosti rodičovské organizace

Rodiče bohužel dost podceňují, v jakém programu se bude jejich dítě vzdělávat, přitom řada z nich má jasné představy o způsobu výchovy. Velmi často se můžeme setkat s volbou specifického programu, který je určitým módním trendem, očekávání rodičů je však odlišné. Rodiče se seznámí s konkrétním vzdělávacím programem jen povrchně, někdy je výběr školy skutečně limitován je dostupností školy. Po nástupu do školy si pak stěžují na nedostatek pevného vedení, vadí jim volnost v centrech, jiná koncepce výuky, nebo naopak v programech „tradičního pojetí“ jim schází podpora

spolupráce, či by preferovali inovativní způsoby výuky, Přitom již na samém počátku stojí již zmíněné odlišné představy i působení školy na straně pedagogů a na straně rodičů.

Inkluzivní vzdělávání

Současným velkým fenoménem dneška je pojem inkluze. Inkluzivní vzdělávání je tématem, kterému je v posledních letech věnována velká pozornost nejen z řad výzkumných pracovníků a pedagogů, ale také z řad rodičů a ostatní laické veřejnosti. Inkluzivní vzdělávání je: „ *Vzdělávání začleňující všechny děti do běžných škol. Podstatou je změněný pohled na selhání dítěte v systému, resp. selhání vzdělávacího systému v případě konkrétního dítěte. Při neúspěchu je třeba hledat bariéry v systému, který není dostatečně otevřený k potřebám jednotlivce. Každé dítě má unikátní charakteristiku, zájmy, schopnosti, vzdělávací potřeby. Za klíčový impulz pro rozvoj inkluzivního vzdělávání je považována Deklarace konference v Salamance 1994, vycházející z přesvědčení, že „běžné školy by měly vzdělávat všechny děti bez ohledu na jejich fyzické, intelektuální, emocionální, sociální, jazykové nebo jiné podmínky. Běžné školy s inkluzivní orientací jsou považovány za nejefektivnější prostředky pro potlačení diskriminujících postojů, pro vznik vstřícných komunit, vytváření začleňující společnosti“.* (Article 2, Salamanca Statement) Díky proměně atmosféry třídy (školy) umožňuje inkluzivní vzdělávání začlenit děti se specifickými potřebami do hlavního proudu včetně dětí s těžkými postiženími. V ČR jsou podporovány projekty inkluzivních škol programy Evropských strukturálních fondů“ (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. 2013. s. 105).

Přístupy a postoje veřejnosti k inkluzivnímu vzdělávání žáků s postižením tvoří významný kontext snah o rovnoprávný přístup ke vzdělání a následnou sociální inkluzi osob s postižením. Negativní postoje, které byly zjištěny zejména vůči inkluzi žáků s mentálním postižením v kontextu společného vzdělávání v běžné škole, tvoří v českém vzdělávacím systému neviditelnou, ale o to větší bariéru pro jejich plné začlenění (Vadurová, H., Pančocha, K. 2013).

M. Vítková (2016) uvádí, že inkluzivní vyučování je nejlepší formou vyučování pro žáky:

- výsledky výzkumu ukazují, že se žákům v inkluzivní třídě lépe daří po stránce kognitivní a sociální
- neexistuje žádné vyučování nebo podpora, která by se nedala realizovat ve škole hlavního vzdělávacího proudu
- inkluzivní vyučování znamená lepší využití zdrojů
- inkluze je sociálně nevyhnutelná
- všichni žáci potřebují výchovu, která je naučí, jak vstoupit do vztahů a jak si udržet vztahy, které je připraví na spolupráci s druhými
- inkluze redukuje obavy, podporuje přátelství, respekt a porozumění.

Rodiče jsou významnými aktéry výchovy a vzdělávání mladé generace, zvláště v situaci dítěte se specifickými vzdělávacími potřebami. Proto je jejich úroveň komunikace a kooperace velmi důležitá. U obou aktérů edukačního procesu – jak rodiče, tak učitele, je konkrétní pojetí očekávání cílů výchovy a vzdělávání, očekávání způsobu vzdělávání a představy vychovatele a rodiče o úspěšném dítěti. Odlišné představy v těchto oblastech jsou často primárním zdrojem konfliktů a vzniku negativních postojů. V tomto případě je nutné mít na paměti, že proti sobě nestojí dva vychovatelé- laici, ale vychovatelé laik a profesionál. Aby vzájemná interakce probíhala bezkonfliktně, je zapotřebí, aby rodiče vyjadřovali vstřícný a podporující postoj k autoritě učitele a rovněž i své děti vedli k přijímání této autority (Šauerová, M. 2012).

Škola a rodina musí spolu komunikovat a spolupracovat. Rodiče nemají být je pasivními pozorovateli toho, jak škola kultivuje jejich děti, ale mají se školou kooperovat, pomáhat při edukaci. To se nejvíce týká dětí ve škole neúspěšných, dětí nedokončujících povinné školní vzdělávání aj., kde škola sama nestačí tyto negativní jevy eliminovat. Dospělo se tak k dosti široké oblasti teorie, výzkumu a praktických aktivit označované nejčastěji jako **partnerství rodiny a školy**. Zejména jsou to právní dimenze, týkající se toho, jaká práva mají rodiče na to, aby mohli ovlivňovat školní vzdělávání svých dětí (Průcha, J. 2015).

V České republice jsou práva rodičů ve vztahu ke škole významně posílena: Podle školského zákona č. 561/2004 Sb., §167 a 168, se při základních, středních a vyšších odborných školách zřizuje školská rada. Ta má poměrně velké pravomoce, např. schvaluje školní řád a pravidla pro hodnocení vzdělávacích výsledků žák, projednává návrh rozpočtu školy, vyjadřuje se k vzdělávacím programům a jejich

uskutečňování. Vzhledem k tomu, že v školské radě mají tvořit třetinu členů zástupci zřizovatele (tj. zástupci obce a kraje), třetinu tvoří učitelé a další třetinu rodiče (resp. zákonní zástupci) žáků, předpokládá se zintenzivnění vztahů mezi školou, rodiči a veřejností.

Cílem současného školství v ČR je vytvořit takové školní prostředí a klima školy, které poskytne všem dětem a žákům stejné podmínky a šance na dosažení odpovídajícího stupně vzdělání a zajistí jim právo na rozvoj jejich individuálních předpokladů (zákon č. 561 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání – školský zákon).

Shrnutí

Nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství. Rodiče mají odpovědnost za výchovu svých dětí jako nejdůležitější vychovatelé, a to nejen v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec. Podíl matek na výchově a péči o děti je významně větší než podíl otce. Právo rodičů pečovat o děti a vychovávat znamená, že si rodiče mohou zvolit způsob, jak budou své dítě vychovávat, mohou se rozhodnout, do jaké školy bude jejich dítě chodit nebo jak bude trávit volný čas. Rodiče jsou významnými aktéry výchovy a vzdělávání mladé generace, zvláště pak v situaci dítěte se specifickými vzdělávacími potřebami. Přístupy a postoje rodičů k inkluzivnímu vzdělávání tvoří významný kontext snah o rovnoprávný přístup ke vzdělání a následnou sociální inkluzi osob s postižením.

3 Současné výchovné koncepce

3.1 Proaktivní výchova (aktivní mainstream)

Rodinná kultura

Rodinná kultura se za poslední desetiletí dramaticky změnila. Překotné tempo a až zběsilá rychlost, které nás někdy ve vnějším světě obklopují, postihly také rodiny. Zastřela se moudrost způsobu péče o děti, která byla vetkána v tradičních modelech fungování rodiny. I když rodiny pocítují, že pro sebe a své děti chtějí něco více naplňujícího a méně vyčerpávajícího, těžko hledají rozumné, praktické vzory, které jim mohou být vodítkem (Blanningová, N. 2016).

Rodiče jsou dnes neustále pod drobnohledem. Bývají velmi snadno zaškatulkováni a rychle stigmatizováni. Nikoli nepodstatnou roli v tom sehrávají média – v pravidelných intervalech vypočítávají, co všechno dělají rodiče špatně, co neumějí, co zanedbávají a pak z toho vyvozují důsledky pro vývoj celé společnosti. Neustále se přitom hovoří o dětech, postoje a názory rodičů se však často přehlíží. Taktéž se zanedbává pozornost skutečnosti, že děti nejsou pouhými objekty výchovy. Děti si nenechávají všechno líbit, utvářejí svou skutečnost i samy, jsou nezávislými subjekty, které zároveň vychovávají svoje rodiče a svoje okolí. Výchova tedy představuje komplexní proces. Představa, že výchova se odehrává ve vzduchoprázdnu, stranou od života, a když s ní skončíme, vypustíme potomka do reality, je nepřípustná. Výchova se odehrává v každém okamžiku, děje se, ať chceme, nebo nechceme. Není možné nevychovávat a stejně tak není možné předpovědět výsledek výchovy.

Ve společnostech našeho kulturního okruhu dnes můžeme podle I. Možného (2006) rozlišit v principu dvojí koncepci rodičovské autonomie: tradiční a liberální.

- Tradiční koncepce dává rodičům právo a povinnost přenášet na dítě jejich hodnotový systém a představu o dobrém životě. Mohou pro to volit prostředky, které sami považují za nejlepší, a mohou i omezovat možnost dítěte seznámit se s těmi postoji a hodnotami ve společnosti, jež sami neschvalují. Pokud společnost sezná, že děti takto vychované ohrožují komunitu, je na společnosti, aby bránila svou integritu jinými prostředky než intervencí do rodičovské autonomie.

Pro tradiční koncepci lze uvést, že vesměs posiluje rodinnou soudružnost a silným mezigeneračním přenosem i kulturní soudružnost, proti ní, že vede k vytváření nepochopení a nevraživosti vzhledem k rodinám výrazněji odlišných subkultur v komunitě a případně i k rasismu. Dítě, které bylo rodiči přísně vedeno s důsledným vyloučením své vlastní volby mezi otevřenými mu alternativami, nezíská schopnost samostatně se rozhodovat a dobře volit. Této nevýhodě se vyhýbá modernější verze tradiční koncepce, zde nazývaná demokratická, která sice také předpokládá povinnost dětí držet se hodnot rodičů, ale otevírá v rodině prostor pro diskuzi o jiných hodnotách a klade důraz na to, aby děti povinnost držet se hodnot rodičů zvnitřnily jako vlastní volbu.

- Liberální koncepce naopak předpokládá, že rodiče nebudou pokud možno vůbec nijak ovlivňovat dítě ve volbě hodnot a při vytváření představy dobrého života, nechávají na něm, ať si samo vybere, co bude pro jeho život podle jeho názoru nejlepší. Pokud mají o něco usilovat, pak jen o ochranu dítěte před vlivy, které by mu volný výběr omezovaly.

Proti liberální koncepci lze uvést, že rozvolňuje rodinu, která jako instituce představuje stabilizaci hodnot. Důsledně liberální koncepce rozvolňuje vztahy a zeslabuje porozumění mezi generacemi. Umírněně liberální koncepce proto přiznává rodičům právo usilovat o předání své vlastní představy dobra a správného života dětem. Liberální zůstává v tom, že podporuje dítě, aby se v přiměřeném věku seznámilo s jinými hodnotovými koncepcemi, a to bez omezení. (Možný, I, 2006, s. 152-154)

P. Koucká (2014) jej uvádí jako aktivní, vědomé rodičovství. Zdůrazňuje naplňování potřeb dítěte, citlivý přístup k němu a zároveň vymezování určitých hranic chování. Aktivní rodič o výchově přemýšlí, čte, případně se účastní kurzů, konzultuje s odborníky. Snaží se rozvíjet schopnosti, dovednosti a ceněné vlastnosti dítěte, jít příkladem. Tráví s ním co nejvíce času a vyplňuje jeho další čas většinou různými kroužky. Zajímá se o správnou výživu dětí, zná kamarády svého potomka i rodiče kamarádů, kontroluje pohyb dítěte na internetu, plnění školních povinností, pomáhá všude, kde může.

Proaktivní přístup k životu a k výchově znamená, že máme velký podíl na tom, abychom uskutečňovaly ty správné rozhodnutí. Jsme iniciativní, přijímáme

zodpovědnost za sebe a za skutečnosti kolem sebe, které můžeme svým konáním ovlivnit. To, co děláme, děláme proto, že jsme pochopili a přijali určité hodnoty a principy. Opakem proaktivního přístupu je reaktivní přístup. Reaktivní jednání znamená být součástí problému, proaktivní jednání znamená být součástí řešení nebo předcházení problému. „*Výchova není jen zasahování a náprava, když se dítě nechová správně (reaktivní přístup). Jejím základem je vytváření podnětů pro zdravý tělesný i psychický vývoj, péče o dobré vztahy, záměrné a systematické učení dovednostem a vytváření návyků, stanovování hranic. Dá se říci, že proaktivní výchova je tou nejlepší prevencí, jak se dostat do situací, kde je každá rada drahá, kde už někdy neexistuje žádné dobré řešení a z těch méně vhodných postupů volíme už jen to „menší zlo“*“ (Kopřiva, 2012 s. 217).

Pilíře aktivního rodičovství:

- péče o vztahy (funkční i osobní)
- smysluplnost požadavků rodičů a jejich očekávání
- respektování přirozených potřeb dítěte
- nácvik praktických dovedností a vytváření návyků
- nácvik sociálních a komunikačních dovedností pro zvládání a prevenci konfliktů
- vytváření hodnot a pravidel
- cílená pozitivní pozornost
- činnosti pro volný čas dětí (Kopřiva a kol., 2012).

Péče o vztahy

Možnosti dobrého rozvoje vztahu rodičů a dětí:

- Zajímat se o to, co zajímá dítě. Základní komunikační dovednost na straně rodiče je aktivní naslouchání dítěte, jeho snů, přání a tužeb. Rodič by měl šetřit otázkami, nechat je spíš otevřené a projevit samo dítě, co si přeje.
- Domluvit s dítětem čas, kdy bude rodič jen s ním. Vytvořit si pro dítě čas, který s ním bude rodič výhradně trávit.
- Chválit dítě za jeho získané dovednosti, činy. Ne bezmyšlenkovitě, ale opravdu za projevenou konkrétní aktivitu či činnost dítěte. Vytvářet zpětnou vazbu dítěti.
- Dítě podporovat nejen při tom, co dělá správně a má pozitivní odezvu v okolí, ale také při jeho nezdarech a pádech.

- Pravidelně vztah rodič – dítě posilovat, vracet se k již dříve vytvořenému, k pozitivní odezvě.

Smysluplnost požadavků a očekávání

Smysluplnost jakékoliv aktivity se zvyšuje, pokud vidíme její pozitivní dopad. Vidíme její další využití, dobré reakce okolí. Smysluplnost činností je velmi důležitá k udržení vnitřní motivace. Její nedostatek vede k jejímu vyhoření. Aby byly děti aktivní, rodič poté rozvíjí všemožné složky motivace vnější – příkazy, pochvaly, pokyny, tresty, vyhrožování apod., namísto toho, aby aktivity a činnosti udělal smysluplnější. Někdy je možné dětem zprostředkovat možnost zpětné vazby a uvědomit si tak pozitivní dopad jejich chování a jednání.

Respektování přirozených potřeb dítěte

Za nevhodným chováním se mohou skrývat neuspokojené potřeby. Jejich neuspokojení může poté souviset s nevhodným chováním: Děti jsou napomínány, umravňovány, někdy i trestány za normální, přirozené projevy svých základních potřeb. Pokud jsou některé potřeby u dětí výrazně, opakovaně, dlouhodobě nedostatečně uspokojovány, mohou se začít prosazovat zesíleným způsobem. Ještě vážnější jsou však situace, kdy dítě naopak své potřeby navenek neprojevuje, protože se je naučilo z nějakého důvodu tlumit, nebo se obrací k náhradnímu uspokojení. Respektovat potřeby a umožnit jejich uspokojování v rámci určitých mezí a za podmínek přijatelných pro obě strany je mnohem účinnější než zákazy a omezování činností.

Nácvik praktických dovedností, vytváření návyků

Zásady pro vytváření dovedností a návyků:

- poskytování informací o smyslnosti, o vhodné aktivitě
- ukázat dítěti, jak se co dělá. Názorné ukázky umožní dítěti lepší soustředění na její následné provádění
- podporující přítomnost rodiče při osvojování si nové dovednosti dítěte. Odbourání přeceňování významu vysvětlování
- dát dítěti dostatečné množství času, aby vše pochopilo
- dát dítěti pozitivní zpětnou vazbu

Nácvik sociálních a komunikačních dovedností pro zvládání a prevenci konfliktů

Při komunikaci s dětmi používat metody popisu, informace, výběru, empatii. Děti při jejich častém a důsledném používání začnou tyto metody ve větší či menší míře využívat také. Velmi účinné je včlenění prvků dramatické výchovy nebo dramatizace, hraní rolí v konkrétních vyhraněných či jinak podstatných rolí v životě dítěte.

Vytváření dohod a pravidel

Mnoho zbytečných konfliktů vzniká, když rodič něco po dítěti požaduje náhle, bez přípravy, na základě své pozice moci a jeho požadavek je pak pro dítě hůře čitelný či nepochopitelný. Velké většině takových konfliktů lze předcházet. Aby pravidla v rodině fungovala, jsou vytvářeny všemi, kterých se týkají. Důležité je při jejich vytváření popsat určitou dohodu nebo problém, který chceme řešit a vyzvat ostatní členy rodiny ke spolupráci a spoluúčasti na jeho vyřešení.

Cílená pozitivní pozornost

Podstatné je věnovat co možná nejméně pozornosti nevhodným projevům a naopak si všimnout dítěte v situacích, kdy se chová správně. Poskytnout dítěti cílenou pozitivní pozornost, zpětnou vazbu.

Činnosti pro volný čas dětí

Důležité je dítě poskytnout možnosti různých her a oblíbených činností. Všechny však neřídit, umožnit dítěti prostor i pro jeho vlastní aktivity. Výběr aktivit by měl být předmětem diskuze s dítětem.

3.2 Výchova láskou

Důležitost rodičovské lásky ve výchově uznávají všechny výchovné směry. Nejvýrazněji zdůrazňuje vyjadřování bezpodmínečné lásky česko-německá psycholožka Jiřina Prekopová. V dnešní době je všeobecně známo, že schopnost navazovat vztahy se utváří během prvních let života, čímž rané dětství nabývá vrcholné důležitosti. Má ohromný dopad na rozvoj potenciálu v pozdějším životě. Dětství nelze uspěchat nebo brát na lehkou váhu ani se nedá odložit na víkend nebo na příští dovolenou, kdy máme

pocit, že na něj máme čas. Je krátké a na to, abychom byli se svými dětmi a byli jim k dispozici, máme jen vymezené množství času. Je to společný čas a nikdy se nevrátí. Děti potřebují rodiče – na delší dobu. *„Kvalitou ve světě dětí je také kvantita – spousta času, klidu a příležitosti zažívat ty vzácné chvíle pokoje, v nichž se může dítě taky něco jiného. Dospělí ale musí umět vyčkávat a naslouchat“* (Heckmannová, H. 2016, s. 14).

J. Prekopová (2012) uvádí, že pro výchovu láska nestačí. K výchově dětí a nadto soužití manželů a celé širší rodiny patří rozum. Mnozí zahrnují lásku a rozum do jednoho velkého celku – třeba „logika srdce“ nebo „chci se pro tvoje dobrou rozumem rozhodnout právě proto, že tě miluji“. Samozřejmě, že se ty dvě energie vzájemně prolínají, plynou spolu, někdy stojí proti sobě, někdy se jeví jako jedna veličina slabší nebo silnější než druhá a zase se slučují. Tak to také má optimálně být, že láska se ve svých projevech musí řídit svědomím. Když je láska zaslepená, slepá, musí rozum převzít velení.

„Lásku dítěti nemůžeme zprostředkovat bez tělesného vyjádření. Teprve mnohem později je schopno vnímat lásku i bez tělesného zprostředkování. Lásku ale musí dítě napřed prožít na vlastní kůži. Tím rozumíme vyjádření citů, výměnu citů v oboustranném dávání a přijímání. Zároveň tím myslíme pocit pochopení a bezpodmínečného přijetí, útěchu ve smutku, povzbuzení při strachu, to, že dítě může dát průchod svému vzteku, smíření po hádce. Tyto zkušenosti nezískáváme pouze tělesným kontaktem, ale také na určitou vzdálenost, tím, že posloucháme, vidíme, vnímáme“ (Prekopová, J. 1993, s. 49).

Vychovávat dítě znamená především respektovat jeho dětskou osobnost se všemi jeho zvláštnostmi a bezpodmínečně ho milovat. Výchova je záležitostí srdce a vyžaduje mnoho trpělivosti. Dnešní rodiče se na rozdíl od předešlých generací snaží o uvědomělou výchovu svých dětí. Protože děti vyrůstají v čase, ve kterém se vyostřuje boj mezi ničivými a tvořivými silami, budou muset být na nelehkou cestu dobře vybavené:

- Uměním rozlišovat mezi dobrem a zlem
- Jemným citem pro ty hodnoty starého dědictví, které je dobré uchovat
- Svobodným, tvořivým myšlením, které je schopno objevovat nové životní formy a prostory
- Logikou srdce, která se dokáže rozhodovat lépe než počítač
- Silnou vůlí a odolností, ochotou snášet statečně krize a zklamání

- Optimistickým životním postojem
- Úctou ke stvoření (za určitých okolností se dobrovolně rozhodnout omezit svou svobodu).
- Ochotou otevřeně vyjádřit své pocity, řešit mezilidské konflikty, smířit se a být solidární
- Schopností milovat, mít rád druhého jako sám sebe.

Prekopová (2007) uvádí tyto časté chyby v procesu výchovy dětí:

- Přetěžování dětské mysli a strach dítěte před selháním: Na malé dítě kladou dospělí neúměrné nároky – například herními programy k podpoře matematiky, cizích jazyků apod. Dítěti pak nezbyvá dost volného prostoru pro vlastní zvědavost.
- Nadměrná péče: Rodiče dítě chrání, aby se nemuselo příliš namáhat – například při lezení na žebřík nebo při kontaktu s jiným dítětem.
- Přehnaná přísnost: Dítě je za své vztekání a pokusy vzepřít se trestáno tak, že si ho rodiče nevšímají, odpírají mu svou laskavost nebo ho za trest zavírají.
- Přílišná povolnost: Dítěti se nekladou vůbec žádné hranice.
- Nejednoznačné chování (ambivalence): Rodiče neumějí své akce vyjádřit jasně, nejsou schopni vyslovit jasné, spolehlivé „ne“. Takové jednání způsobí, že je dítě zlostné a nervózní.

Výchově láskou se ve svých publikacích věnuje také Emerson Eggerichs. Vychází z premisy, že děti potřebují lásku a rodiče potřebují úctu. *„Vztah mezi rodičem a dítětem je stejně snadný a stejně obtížný jako láska a úcta. Když rodič prožívá frustraci z neposlušnosti svého dítěte, neprohlásí: „Nemáš mě rád!“ Místo toho dospěje k závěru: „Tohle je od tebe neuctivé.“ Rodič potřebuje vnímat úctu, zejména během konfliktů. Dítě od druhých potřebuje cítit lásku, zejména během sporů. Když děti od rodičů cítí lásku, mají motivaci reagovat na ně pozitivně, a když se rodičům dostává úcty, povzbuzuje je to k láskyplnému jednání s jejich dětmi. Samozřejmě však až příliš často dochází k opaku. Nemilované dítě reaguje negativně způsobem, který rodič vnímá*

jako neúctu. Znevažovaný rodič reaguje negativně způsoben, který dítě vnímá jako nelásku. Mohli bychom říci, že každé negativní jednání v rodině vyvolává stejně silnou negativní reakci“ (Eggerichs, E. 2015, s. 12).

Filozofie o proměňující moci lásky a úcty mezi rodičem a dítětem podle Eggerichse (2015) učí:

- Chápat lásku a úctu jako základní potřeby rodiny
- Zastavovat rodinný kruh negativních reakcí rodiče a dítěte
- Uplatňovat způsoby výchovy, které budou pro dítě povzbuzením
- Usměrnovat vzdorovitost a přehlížet dětinství
- Být těmi, kdo jsou zralí, protože rodičovství je jen pro dospělé
- Pracovat jako tým v závislosti na pohlaví dětí
- Být milujícím rodičem bez ohledu na odezvu dítěte.

Podle I. Sobotkové (2007) mateřství přináší nový, většinou radostný vztah s dítětem, dodává novou dimenzi ve vztahu k partnerovi – žena vidí manžela v nové roli otce, manžel vidí svou ženu v nové roli matky. Mateřství je také základem pro nová přátelství s jinými matkami a s rodinami, které mají malé děti. Mateřství je pro některé ženy také příležitost k sebevyjádření a k osobnímu rozvoji, dodává pocit osobní hodnoty, smysluplnosti života. *„Člověk, fascinován výkonností a přesností technického pokroku, se postupně uchyluje k počítači a k televizi – místo toho, aby komunikoval s lidmi. Všichni známe obraz rodiny, kde každý sedí ve svém pokoji před svou obrazovkou a je štěstí mu stačí dálkový ovladač nebo počítačová myš. Nesmíme ale dopustit, aby tímto způsobem zahynula láska. Ztráta schopnosti milovat by stálá člověka to, co ho dělá člověkem, totiž jeho lidskost. Tak se lidský osud ocitá na pokraji záhuby. Proto pro nás není většího úkolu, než upevňovat lidství, aby bylo silnější než technický pokrok. Tento úkol si musí stanovit naše děti a děti našich dětí. Potřebují silnou vnitřní oporu, hierarchii hodnot, odvahu, kreativitu, činorodost, víru ve zdar a především lásku k sobě a k ostatním. Rodiče a všichni vychovatelé by měli dbát o vytvoření těchto hodnot v dětech dříve, než rodinu, kde se schopnost milovat vytváří, ohrozí rozpad“ (Prekopová, J. 2012. s. 143).*

Výchova bez lásky by byla drezurou. Výchova znamená investovat bez pomýšlení na návratnost. Je to láska bez ohledů. Znamená dát se plně k dispozici, aniž

by se člověk vzdal. Výchova znamená respekt před jinou cestou dítěte. Vychovávat dítě znamená především přijmout ho plně se všemi jeho zvláštnostmi dětského vědění a milovat ho. Výchova je záležitostí srdce a trpělivosti

3.3 Kontaktní rodičovství

„Kontaktní rodičovství mnohé matky praktikují, aniž by věděly, že jejich přístup má odborný název. Je to především intuitivní přístup, a také přístup našich předků a tradičních národů, které byly přehlcneny přemírou odborných knih a dalších vymožeností moderní civilizace s návody, jak správně pečovat o dítě, a vše se řídilo potřebami rodiny či kmene na základě intuice. Své kořeny má kontaktní rodičovství ve výzkumech psychiatrů během druhé světové války, které zjistily poškození fyzického, psychického i sociálního rozvoje novorozenců umístěných bez rodičů v nemocnicích a dětských domovech. Po zjištění, že tyto děti ke svému životu nepotřebují jen potravu, ale i fyzický kontakt, pečovatelé zaznamenali velký posun v jejich rozvoji“ (Tržilová, J., A., Psychologie dnes, č.11/2014, s. 13).

W. Sears a M. Searsová (2012) uvádí, že kontaktní rodičovství je spíše přístup k výchově dítěte než přesně daný soubor pravidel. Rodiče, kteří praktikují kontaktní rodičovství, dělají některé věci stejně – obvykle se snaží, aby maminka kojila, hodně často nosí své děti v náručí, snaží se pozitivně reagovat na jeho potřeby. Kontaktní rodičovství především znamená naslouchání individuálním potřebám dětí, učení se vnímat podněty dítěte a správně na ně reagovat.

Principem kontaktního rodičovství je „napojení se“ na vlastní jedinečné dítě a jeho plné přijetí takového, jaké je. K tomu je nezbytná bezpodmínečná láska k dítěti a otevřená mysl i srdce ke změnám, které přicházejí.

L. Harnošová (2016) považuje kontaktní rodičovství za velmi intuitivní rodičovství, kdy rodiče vnímají své dítě a respektují jeho povahu a potřeby a citlivě na ně reagují. Velmi důležitá je respektující výchova a komunikace s dítětem.

Prostředky kontaktního rodičovství podle W. Searse, M. Searsové (2012):

- Vazba po porodu (bonding): Hodiny a dny po narození jsou velmi citlivým obdobím, ve kterém jsou matky jedinečně připraveny na péči o novorozence.

Pokud rodiče stráví hodně času se svým dítětem po narození a v následujícím období, posílí se tak přirozené kontaktní chování novorozence a intuitivní, biologicky nastavené chování matky. Novorozenec potřebuje péči a matka je připravena mu ji poskytnout. Oba členové tohoto biologického páru začnou správně, když budou během prvních šesti týdnů neustále spolu.

- Kojení: Je to jeden z velmi dobrých způsobů, jak poznat dítě. K úspěšnému kojení je potřeba, aby matka reagovala na signály dítěte, což je první krok k tomu, aby své dítě poznala a vytvořila si s ním důvěrný vztah. Mateřské hormony spojené s kojením – prolaktin a oxytocin – podporují intuici matky při péči o děti a pomáhají jí, aby se uvolnila a zklidnila.
- Nošení dětí: Nošené děti méně pláčou a tráví více času ve stavu bdělé pozornosti, což je rozpoložení, v němž se děti učí nejvíce o svém prostředí. Když matky své děti nosí, stávají se také vnímavější. Matka má své dítě blízko u sebe, může jej tak lépe poznat. Dítě se naučí být spokojené a důvěřovat tomu, kdo ho opatruje. Z náruče aktivního pečovatele se naučí hodně o svém okolí.
- Společné spaní: Neexistuje jedno správné místo, kde by děti měly spát. Každá rodina jej jiná a každý člen rodiny si v ní najde místo, které je pro něj nejlepší. Většina dětí, i když ne všechny, spí lépe, když jsou blízko rodičů. Spaní blízko dítěte může některým zaměstnaným rodičům pomoci zůstat v kontaktu s dítětem a pečovat o něj i během noci. To platí především pro matky, které se vrací do práce hned po mateřské dovolené. Pro matky je zároveň jednodušší dítě v noci nakojit, když ho mají hned vedle sebe.
- Důvěra v pláč dítěte: Pláčem se dítě dorozumívá. Pláč je cenný signál, jenž zajišťuje přežití dítěte a spoluvytváří rodičovské pečovatelské schopnosti. Děti tedy pláčou proto, aby komunikovaly, ne aby s rodiči manipulovaly. Čím citlivěji rodič reaguje, tím více se dítě naučí důvěřovat a svým schopnostem komunikovat.
- Vyrovnaný osobní a rodinný život, vymezování hranic: Ve snaze dát svému dítěti co nejvíce může rodič zanedbávat své vlastní potřeby a také potřeby partnerského svazku. Klíčem k vyváženosti rodičovství je správné vnímání svého vlastního dítěte – vědět, kdy říci ano a kdy říci ne, a také dostatek moudrého úsudku, díky němuž si rodiče dovolí požádat o pomoc.

- Pozor na „cvičitele dětí“: Jakmile se člověk stane rodičem, může se stát cílem dobře míněných rad, kterými druzí utvrzují o tom, že se dítě musí vychovávat odtažitěji. Tento způsob péče o děti, které „kontaktní rodiče“ nazývají trénováním dětí, je založen na předpokladech, že děti pláčí proto, aby s rodiči manipulovaly, ne aby komunikovaly, že dětský pláč je nevhodným zlozvykem, jemuž je potřeba dítě odnaučit, aby lépe zapadlo do světa dospělých. Dítě pak ztrácí důvěru ve sdělovací hodnotu svých projevů a rodiče ztrácí víru ve své schopnosti číst a reagovat na projevy svého dítěte. Mezi rodičem a dítětem vzniká odtažitý vztah – přesný protiklad blízkosti běžné v kontaktním rodičovství.

3.4 Uvolněné rodičovství

V reakci na příliš aktivní rodičovství, vyčerpané rodiče a neúměrně zatížené rodiče a děti. Západní výchovná literatura posledních let již popisuje alternativy dnešního mainstreamu stále hlídajících, pečujících a omezujících rodičů. Vznikají hnutí pomalého rodičovství a líného rodičovství. Rodiče, kteří jsou uvolnění a inspirativní, si své děti užívají, milují je a jsou s nimi rádi. Neobětují se jim. Dávají více prostoru svým dětem i sami sobě. Významným propagátorem uvolněného rodičovství je britský spisovatel Tom Hodgkinson. V podstatě reaguje na dnešní, velmi častý trend přemíry informací, rad a perfekcionismu v rodičovství a ve výchově.

T. Hodgkinson (2009) uvádí, že existuje mnoho různých druhů rodičovství a pojetí toho, co znamená být rodičem. Přičemž každý rodič si podle autor může najít svou vlastní cestu. Mateřství není žádná role, natož aby to byla práce na plný úvazek. Děti tolik mateřské péče nepotřebují. Z mateřství vznikla práce na plný úvazek – dokonce víc než na plný úvazek – až v naší západní civilizaci, kde se matky staly tak izolovanými. Nuda drásá životy mladých matek a přivádí je do šílenství. Dnes je běžné, že manžel odejde ráno z domova a vrátí se v sedm večer a veškerou společností matky přes den je pračka a televize. Nudný úděl matky na plný úvazek je navíc znásoben jejím pocitem viny, že se netěší ze společnosti svého vlastního dítěte. Má pocit, že selhala, jestliže si neužívá mateřství.

Podle T. Hodginsona (2009) se líná matka práci nevyhýbá, nečiní však volbu, zda se vrátit do práce nebo zůstat doma s dětmi. Vytváří si svou vlastní práci, takovou, kterou může skloubit s dětmi či dokonce takovou, kterou může na pár let opustit. Je naším zvykem vnímat život jako sérii zatěžujících povinností, které na nás nakládá nějaká vyšší moc, a je právě tento náš zvyk je tím, co nám ze života děl peklo. Jakmile si uvědomíme, že jsme svobodní a zodpovědní jedinci, břemeno z nás spadne. Mateřství je mýtus, A tento fakt je vlastně osvobozujícím poznáním, neboť to znamená, že my všichni máme svobodu vytvořit si svůj vlastní mýtus, své vlastní mateřství. Můžeme jej pojmout podle svého. Jakýkoli způsob je ten správný. A tak je na každé matce, aby si vytvořila svůj vlastní způsob mateřství.

Manifest „líného“ rodiče:

- odmítáme myšlenku, že rodičovství vyžaduje těžkou dřinu
- zavazujeme se, že své děti necháme být
- odmítáme přebujelý konzum, jenž útočí na děti od chvíle, kdy se narodí
- čteme jim poezii a fantastické příběhy bez mravních ponaučení
- neplýtváme penězi za rodinné výlety za zábavou ani za dovolené
- líný rodič je šetrný rodič
- líný rodič je vynalézavý rodič
- ráno zůstáváme v posteli tak dlouho, jak jen to jde
- snažíme se nezasahovat
- odmítáme své puritánské já
- hrajeme si na polích a lesích
- vyháníme je na zahradu a zavíráme dveře, abychom mohli uklidit dům
- oba pracujeme tak málo, jak je to jen možné, zejména když jsou děti malé
- čas je důležitější než peníze
- šťastný pořádek je lepší než skličující pořádek
- pryč se školou
- naplňujeme dům hudbou a veselím
- přijímáme zodpovědnost
- existuje mnoho cest. (Hodgkinson, T. 2009)

Obdobnému tématu se věnuje také rodinný terapeut K. J. Payne. Ve své tvorbě reaguje na dnešní přesycenou společnost, která v nemalé míře ovlivňuje také výchovu dětí a přístup rodičů k nim. Za ideální považuje proces tzv. „jednoduché rodičovství“, které je v podstatě obdobou Hodgkinsonova „uvolněného rodičovství“.

Proces zjednodušení odstraňuje některé hlavní zdroje stresu v každodenním životě, snižuje počet zduřelých očekávání a smyslových dráždidel, Odstraňuje poplašné signály, takže rodiče mohou obnovit vyváženější denní program a zvýší se množství volného času. Pak už různá rozptýlení nestojí v cestě propojení členů rodiny a rituály jsou jako malé sliby, které každý den dodržujeme. První obtížné změny při zjednodušení byly inspirovány láskou rodičů k jejich dětem. Došlo k odstranění nadbytku a stanovení hranic pro ochranu prostoru a pohody dětských let. Účinky zjednodušení přesahují vztah rodič – dítě:

- Když rodiče omezují to, co ve své rodině nechtějí, vyjasňují si, co vlastně chtějí, co je pro ně důležité. Hodnoty rodičů se ujasňují. Zjednodušení je cestou sebeurčení rodiny.
- Když rodiče ztlumí neustálý hluk popkultury, soutěžení a konzumerismu, nastane větší klid.
- Když se rodina zbaví nadbytku a navodí volnější tempo, i rodičovství potom bude klidnější. Větší důslednost dává rodičům prostor a volnost, kterou potřebují. Střed rodiny, který je vybudován s důsledností – to co děláme a neděláme, jak se chováme a propojení, které spolu máme – pomáhá rodičům více se soustředit na disciplínu. Podporuje to rodičovskou důvěru (Payne, K. J. 2015).

Shrnutí

Rodinná kultura se za poslední desetiletí dramaticky změnila. Rodiče jsou dnes neustále pod drobnohledem. Bývají velmi snadno zaškatulkováni a rychle stigmatizováni. Nikoli nepodstatnou roli v tom sehrávají média – v pravidelných intervalech vypočítávají, co všechno dělají rodiče špatně, co neumějí, co zanedbávají a pak z toho vyvozují důsledky pro vývoj celé společnosti. Odrazem této skutečnosti je vznik různorodých výchovných směrů a koncepcí.

4 Výzkumný projekt

4.1 Výzkumné šetření a metodologie

Početí dítěte, přijmutí faktu být rodičem, respektive být matkou a otcem je velmi podstatný krok v životě každého jedince, kdo se rozhodl pro založení rodiny. Zpočátku jsou rodiče, zejména matka, zaměřeni na péči o dítě, o jeho základní potřeby. V průběhu vývoje však začínají vyvstávat otázky přístupů k výchově a vzdělávání potomků. *„Cílem kvalitativního výzkumu je postupné vytváření teorie, kdy na relativně malém vzorku provádíme zúčastněné pozorování a hloubkové nestandardizované rozhovory“* (Hendl, J., 1999 in Baum, D., Gojová, A, 2014, s. 231).

Empirická část výzkumného šetření diplomové práce je zpracovávána metodou kvalitativního výzkumu *„Kvalitativní výzkum je ve své povaze orientovaný holisticky. Člověk, skupina, jejich produkty, či nějaká událost jsou zkoumány podle možností, v celé své šíři a ve všech možných rozměrech, Navíc je aspirací pochopit všechny tyto rozměry integrovaně – v jejich vzájemných návaznostech a souvislostech“* (Ferenčík, J., 2010, s. 245).

Výzkumné šetření bylo prováděno za pomoci výzkumné metody polostrukturovaného rozhovoru s matkou z každé rodiny a kombinací analýzy školní dokumentace dětí. Jejím cílem je analyzovat přístupy matek k mateřství a jeho vliv na výchovu a vzdělání dětí.

Hlavní stanovený výzkumný cíl:

Analyzovat přístupy matek k mateřství a jeho vliv na výchovu a vzdělání dětí.

Dílčí výzkumné cíle:

- Analýza vztahů matek k rodině
- Analýza přístupu matek k rodičovství
- Analýza postojů matek k výchovným koncepcím
- Analýza přístupů matek ke vzdělání a vzdělávacímu systému dětí

Stanovení výzkumných otázek:

Jaké jsou představy matek o rodinném životě?

Jak přistupují matky k vlastnímu rodičovství/mateřství?

Jakým způsobem ovlivňují matky vlivy současných výchovných koncepcí?

Jaké možnosti využívají v dnešní nabídce vzdělávání svých dětí?

„Naše zvědavost se ovšem neomezuje jen na tyto otázky a cíle. Vyznat se a porozumět znamená víc než pouze popsat a utřídit“ (Ferenčík, J., 2010, s. 15).

Metodologie:

Ke zpracování diplomové práce a výzkumného projektu byla použita monografická procedura s technikou analýzy odborné literatury v teoretické části. V empirické části byla použita metoda kvalitativního výzkumu s technikou polostrukturované rozhovory s matkami.

Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří homogenní skupina matek. Kritériem pro výběr matek byl minimální počet dvou dětí v rodině, přičemž minimálně jedno z dětí bylo již školního věku. Dalším podstatným kritériem byla znalost rodinného prostředí matky, výběr matek tedy nebyl náhodný, ale cílený. Výzkumný soubor je tvořen šesti matkami. Všechny matky, které jsou zahrnuty do výzkumu, mají úplnou rodinu, tvořenou matkou, otcem a dětmi, pocházejí z Jihomoravského kraje z Brna či z jeho blízkého okolí. Z důvodu ochrany osobních údajů nejsou uváděna jména matek a skutečná jména jejich dětí.

Před uskutečněním výzkumného šetření probíhala přípravná fáze, která spočívala v kontaktování jednotlivých matek, domluva uskutečnění rozhovoru, plánování vhodné kombinace a posloupnosti otázek. Samotné šetření probíhalo v zimě 2016/2017 formou setkávání s jednotlivými matkami. Většinou rozhovor a matkami

nebyl jednorázový, ale několikanásobný. Často se vyskytovaly tendence odcházet k jinému tématu.

J. Ferenčík (2010) uvádí, že v polostrukturovaném rozhovoru se aktivita interviewujícího zvyšuje. Má předem připravený seznam otázek. Způsob a forma odpovědí na tyto otázky je víceméně volná. Respondent si může sám vybrat styl odpovědi. Otázky byly voleny tak, aby bylo možné odpovědět na předem stanovené výzkumné otázky:

- otázky týkající se rodiny a rodinných priorit
- otázky týkající se přijetí být rodičem
- otázky týkající se výchovných tendencí a přístupů
- otázky týkající se vzdělávání dětí

Rozhovory probíhaly ústní formou, většinou v domácím prostředí dotazovaných.

4.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Charakteristika rodiny matek z výzkumného vzorku:

Rodina matky 1: matka věk 36 let, žije ve společné domácnosti s manželem (42let). Matka má středoškolské vzdělání pedagogického zaměření, pracuje jako učitelka v mateřské škole, otec je vyučen v technickém oboru, v němž také pracuje. Mají 2 děti, chlapce 9 let a dceru 8 let. Obě děti jsou vzdělávány v běžné základní škole, chlapec má diagnostikované specifické poruchy učení. Rodina žije na maloměstě, v úzkém sejetí s širší rodinou matky.

Rodina matky 2: matka věk 31 let, žije ve společné domácnosti s manželem (35 let). Oba rodiče mají vysokoškolské vzdělání, matka je na rodičovské dovolené, předtím pracovala jako vychovatelka, otec pracuje jako odborný pracovník v dopravě. Mají 2 děti, starší dcera 6 let, mladší dcera 2 roky. Starší dcera je vzdělávána v Daltonské základní škole. Rodina žije v Brně v propojení s mladší sestrou matky.

Rodina matky 3: matka věk 38 let, žije ve společné domácnosti s manželem (40 let). Oba rodiče mají vysokoškolské vzdělání ekonomického směru, v němž také oba úspěšně pracují. Mají 2 děti, starší dcera 9 let, mladší dcera 5 let. Starší dcera je vzdělávána na základní škole běžného typu, mladší dcera dochází do běžné mateřské školy. Starší dcera byla před nástupem do školní docházky při vyšetření školní zralosti diagnostikována jako nadané dítě.

Rodina matky 4: matka věk 43 let, žije ve společné domácnosti s manželem (43 let). Oba rodiče mají vysokoškolské vzdělání, matka pedagogického a uměleckého směru, otec technického směru, v němž i pracuje. Matka je v domácnosti, kde vzdělává své 2 starší syny (9 a 11 let), nejstarší syn (17 let) dochází na střední školku technického zaměření, nejmladší dcera (6 let) navštěvuje předškolní třídu běžné mateřské školy. Rodina žije v těsném sousedství s rodiči matky.

Rodina matky 5: matka věk 45 let, žije ve společné domácnosti s manželem (55 let). Oba rodiče mají vysokoškolské vzdělání, oba pracují v bankovníctví. Mají 1 společné dítě (syn 7 let), otec má dnes již dospělého syna z předchozího manželství. Chlapec dochází do základní školy běžné typu, kde se vzdělává za podpory osobního asistenta. Chlapci byl v předškolním věku diagnostikován Aspergerův syndrom.

Rodina matky 6: matka věk 32 let, žije ve společné domácnosti s manželem (32 let). Oba rodiče mají středoškolské vzdělání, matka je na rodičovské dovolené, předtím pracovala jako prodavačka, otec pracuje jako obchodní zástupce. Mají 2 děti, starší dcera (8 let) navštěvuje běžnou základní školu, mladší dcera (1,5 roku). Starší dcera se narodila předčasně a je pro nemoci spojené se sníženou imunitou často hospitalizována. Rodina žije ve společné domácnosti s rodiči matky.

Charakteristika matek

Matka 1 (M1): matka intenzivně se věnující rodině a dětem. Velmi aktivní žena, vedoucí dětského tanečního souboru, v zaměstnání se však ke vztahu ke kolegyním považuje za spíše submisivní. Potíže při učení se svými dětmi je pro ni obtížné, současně to však považuje za výzvu.

Matka 2 (M2): současná matka, která zdraví a štěstí rodiny staví na první místo. Důležitý je pro ni čas strávený s rodinou a společné rodinné aktivity. Ve svém životě má ráda řád a je zastánkyní spíše tradiční výchovné koncepce.

Matka 3 (M3): moderní emancipovaná žena, pro niž stejně jako rodina je důležité vlastní uplatnění a seberealizace. Z hlediska své extravertní povahy a nadání ráda pracuje pro různé projekty, výchovu svých dětí řeší spíše podle nastalých situací.

Matka 4 (M4): introvertní, avšak silná žena, která ráda přijímá alternativní životní výzvy. Ve výchově svých dětí se řídí hlavně intuicí, podporuje současné výchovné koncepce zaměřené na dítě a jeho přirozené potřeby.

Matka 5 (M5): starší matka, která od rodičovství a mateřství očekávala jiné aspekty, než se jí vlivem situací naskytly. Výchova syna jak sama přiznává, je pro ni často velmi obtížná.

Matka 6 (M6): mladá, milující matka. Rodina je pro ni základ, na kterém staví svůj život a veškeré své volnočasové aktivity. Ve výchově svých dětí považuje za nejdůležitější lásku a rodinnou sounáležitost.

4.3 Výzkumné šetření a interpretace dat

Kvalitativní analýza rozhovorů

Rozhovory v diplomové práci jsou uvedeny ve formě zpracování podle kategorií, které se na základě výzkumných otázek a rozhovorů vytvořily. Každá kategorie vznikla pomocí kategorizace jednotlivých pojmů. „*Kategorizací je myšleno seskupování pojmů, které přísluší stejnému jevu*“ (Strauss, A., Corbinová, J. 1999. s. 41).

- **Rodina a rodinný život:** do této kategorie spadají vzpomínky matek na svou původní rodinu, do jaké míry je ovlivnila v jejich vlastním rodinném životě, které podstatné prvky rodinné soužití u nich převládají a které jsou naopak nežádoucí.

- **Rodičovství (mateřství):** do této kategorie spadají otázky týkající se plánování mateřství, přijmutí rodičovské (mateřské) role, rozdělení rolí v rodině, přijmutí odpovědnosti za život svých dětí.
- **Vlivy současných výchovných koncepcí:** do této kategorie spadají otázky týkající se uplatňování výchovných stylů a přijímání nabídky či prvků rozmanitých výchovných koncepcí za vlastní, jejich subjektivní pohled a dopad na výchovu
- **Možnosti vzdělání a vzdělávání dětí:** do této kategorie spadají otázky týkající se současné nabídky vzdělávání dětí, využití možnosti volby běžné, alternativní nebo speciální školy, jejich výhody a nevýhody

Analýza vztahů matek k rodině - **Rodina a rodinný život** (otázky týkající se rodinných priorit), resp. „*Jaké jsou představy matek o rodinném životě*“?

M1 její vlastní rodinný život příliš nepřekvapil, jelikož kopíruje život její původní rodiny, v jejíž těsné blízkosti žije. Rodina vyznává stejné hodnoty jako ta, ze které vzešla. Považuje to za pozitivní a jí osobně blízké. Nejdůležitější je pro její rodinu úzká propojenost a sounáležitost. Pro M2 byla rodina vždy důležitá, viděla vzor ve své vlastní a její představy o rodinném životě se splnily. Prioritou je pro ni společný čas strávený s rodinou. M3 měla dobrý základ ve své vlastní rodině, za podstatnější, než založit rodinu byla však pro ni vždy kariéra: „*nikdy jsem si nemyslela, že budu mít na dnešní dobu ve svém věku 2 děti...vždy jsem chtěla spíše budovat kariéru a cestovat*“. Za pozitivní dopad považuje rodinu jako jistotu, za negativní považuje někdy omezené možnosti vzhledem k podstatné míře odpovědnosti za děti. M4 považuje rodinu za základ svého bytí. Jelikož její původní rodina nebyla podle jejích slov ideální, o to důležitější je pro ni fungování vlastní rodiny. Důležitým aspektem rodinného života je pro ni jeho tvárnost a nepředvídatelnost situací. Pro M5 je rodina něco, co si splnila jako svou povinnost. Ve své původní rodině byl rodinný život prioritou, ona to však sama nevnímá: „*někdy je rodina a rodinný život pro mne velmi vyčerpávající...občas si říkám, jestli jsem se rozhodla správně*“. M6 se řídí mottem „*Rodina je základ státu*“. Založit rodinu si s manželem přáli brzy a i přes překážky, které jim rodinný život s často nemocnou starší dceru přináší, by rodinný život za nic nevyměnili. Rodina je pro ni prioritou, stejně tak to vnímá i z rodiny, z které M6 pochází.

Analýza přístupu matek k rodičovství - **Rodičovství/mateřství** (otázky týkající se přístupu matek k vlastnímu rodičovství/mateřství), resp. *„Jak přistupují matky k vlastnímu rodičovství/mateřství“?*

Dříve společnost vnímala status žena=matka. Současný svět přináší však již nepřehledné množství jiných možností. M1 si vždy přála být matkou, ne však v tak mladém věku: *„manžel je o 6 let starší a přál si mít děti téměř na počátku našeho vztahu, já jsem však cítila, že na to nejsem ještě dostatečně zralá“*. Logicky je pro ni smysluplnější pojem mateřství než pojem rodičovství, v roli matky se cítí dobře a mateřská role má pro ni jen pozitivní dopad. Pro M2 bylo zpočátku stresující, aby vše zvládla tak, jak se od ní očekává: *„od raného dětství jsem si přála mít rodinu – manžela a děti, ale netušila jsem, jak to bude místy únavné a vyčerpávající“*. Jako žena-matka se cítí dobře, pojem rodičovství je pro ni zastřešující pro matku i otce, mateřství je pro ni záležitost ryze ženská. Z hlediska svých mateřských zkušeností by nebyla zpočátku tolik choulostivá a vystrašená, více by věřila v sebe a svou vlastní intuici. M3 má své děti velmi ráda, ale nerada na veřejnosti vystupuje jako žena – matka: *„mám pocit, že když se o mě mluví více jako o matce než o ženě, partnerce nebo kolegyni v práci, ztrácím tak vlastní identitu“*. M4 považuje své mateřství, které by nenazývala rodičovstvím, jelikož jako matka je hrdá nositelka tohoto označení, jako životní náplň: *„vždy jsem si přála mít velkou rodinu a jsem ráda, že jako matka 4 dětí jsem si splnila své životní poslání“*. Za negativní dopad své mateřské role považuje fakt, že společnost na ni nahlíží jen jako na ženu v domácnosti, která nechodí do práce, ale ne jako na matku, která pečuje o své děti. Vadí jí, že lidé nepovažují péči o své potomky jako záslužné pro dobro společnosti. M5 se jako žena-matka cítí často nejistá, má pocit, že ve své roli selhává. Rodičovství dlouho nepokládala za důležité, teď když má vlastní dítě, tak mateřství považuje za náplň části jejího dne, není to však nic, na co by byla hrdá, nebo co by stavěla na obdiv. Z hlediska jejich zkušeností s mateřstvím by si dokázala, i přesto, že má své dítě ráda, život bez dětí. M6 se v roli ženy – matky cítí dobře, i když je někdy pro ni náročné dostát všem požadavkům, které na ni společnost klade. Přesto vnímá mateřství jako pozitivní součást jejího života. Z hlediska zkušeností by byla zpočátku rozhodnější a více by věřila ve své ženské a mateřské schopnosti.

Analýza postojů matek k výchovným koncepcím – **Vlivy současných výchovných koncepcí** (otázky týkající se přehledu a uplatňování různorodých výchovných přístupů a stylů ve výchově), resp. „*Jakým způsobem ovlivňují matky vlivy současných výchovných koncepcí*“?

M1 je zastánkyní liberálního stylu výchovy, není jí příliš blízký řád a bezmezné uplatňování rodičovské autority: „*o své děti ráda pečuji a nechci jim příliš rozkazovat...mám strach, že by se poté uzavřeli do sebe a to by nebylo dobré*“. Ze současných koncepcí slyšela o uvolněném rodičovství, ale spíše o tom četla z médií a příliš se s ním neztotožňuje. Blízká je jí Jarmila Prekopová a její „*výchova láskou*“. Dokonce vlastní několik jejich publikací a názory této psycholožky jsou jí blízké. Pozitivní dopad mají ve výchově dětí podle M1 metoda dobrého příkladu, za negativní považuje přílišnou direktivnost ve výchově. Ve výchově dětí je podle ní nejdůležitější láska a pochopení. M2 je zastánkyní proaktivní koncepce rodičovství s prvky tradiční výchovy, kdy samostatnost i řízená výchova jsou v rovnováze: „*dítě potřebuje mít jistotu, a tu získá tak, že bude mít ve věcech i v denním režimu řád*“. O současných výchovných koncepcích se dozvídá především z médií a internetu, kde je velké množství různých článků a doporučení, nepropadá však jejich studiu a spíše si řídí výchovu podle sebe a názorů manžela, který většinu jejich výchovných tendencí sdílí. M3 považuje výchovu a výchovné koncepce za velmi důležité, protože právě jimi lze chování dítěte velmi ovlivnit. V těhotenství s prvním dítětem hodně výchovné styly a koncepce studovala, sama je však posléze podle příruček neuplatňovala: „*po narození první dcery jsem byla velmi překvapená, jak se liší realita od faktů v publikacích*“. Sama říká, že nejbližší je jí uvolněné rodičovský s prvky liberální výchovy. M4 je velmi vědomou a aktivní zastánkyní kontaktního rodičovství, jehož metody úspěšně aplikovala ve větší či menší míře u všech svých dětí: „*děti jsou pro mne inspirací, výchova je to, co nás provází každodenně a je jen na nás, nakolik je svými výchovnými tendencemi ovlivníme*“. Ve výchově je podle M4 nejdůležitější společné naladění a vnímání toho druhého. Pro M5 má výchova vlastního syna a její omyly ve výchově zejména negativní dopad. Sama měla dříve představy o liberální výchově vedené k samostatnosti, sama ale spíše uznává výchovný styl autoritářský, který si převzala ze své původní rodiny. Ze současných výchovných koncepcí jí není úplně blízký žádný výchovný styl. Výchovu přenechává více na manželovi nebo na škole. Nejdůležitější je podle ní ve výchově shoda a řád. M6 jsou blízké metody kontaktního rodičovství inspirované metodami

výchovy láskou. Sama výchovné metody a koncepce studuje a ráda je uplatňuje s úspěchem na svých dětech. Výchova jde podle M6 ruku v ruce s láskou a pochopením. Záleží podle ní však i na povaze a osobnosti dítěte. Metody, které lze uplatnit u jejich dcer nemusí být úspěšné u jiných dětí.

Analýza přístupů matek ke vzdělání a vzdělávacímu systému dětí – **Možnosti vzdělání a vzdělávání dětí** (otázky týkající se současné nabídky vzdělávání dětí a jejich využití), resp. „*Jaké možnosti využívají v dnešní nabídce vzdělávání svých dětí*“?

Pro M1 je vzdělání dětí důležité, stejně tak ale klade důraz na schopnost fungovat v dospělosti: „*u syna diagnostikovali specifické poruchy učení a celkově mu trvá, než se něco naučí nebo pochopí...vím, že nebude třídní premiant, ale více důležité pro mne je, aby obstál v životě, a to mu dobré známky nezaručí*“. Úroveň českého školství je podle M1 dobrá, sama však přiznává, že měla štěstí na třídní učitelky svých dětí. Dopady inkluzivního vzdělávání, ať pozitivní či negativní podle M1 ukáže až čas. M2 považuje naopak inkluzivní vzdělávání za: „*experiment současné vlády a politiky*“. Neshledává v něm příliš pozitiv, spíše vnímá negativa ve smyslu rušení speciálního školství a posouvání hranic běžného vzdělávání na nižší úroveň. Za nejvíce ideální vzdělávání považuje vzdělávání ve školách a alternativními a inovativními prvky výuky. Naopak M3 je zastávkyní vzdělávání v běžném typu školy a inkluzivní vzdělávání považuje jako velkou výzvu pro současné české školství. Sama jako ekonomka má však pochybnosti ohledně efektivity z hlediska fungování inkluzivního vzdělávání. Z hlediska jiných aspektů však v inkluzi vidí spíše pozitiva a otevření možností vzdělávání pro různorodé skupiny dětí. M4 považuje vzdělání za základ, na kterém staví budoucnost dětí, sama pro dvě děti školního věku vzdělává formou domácí výuky a vidí v něm nesporné výhody a pozitiva: „*vzdělávat své děti doma bylo jedním z mých nejlepších rozhodnutí v životě...samozřejmě to přináší i své překážky a úskalí, výsledky jsou ale nadmíru uspokojivé*“. Inkluzivní vzdělávání M4 vnímá jako velkou výzvu a možnost pro český vzdělávací systém jít dobrým směrem. M5 je velkou zastávkyní inkluzivního vzdělávání, jelikož syn je v rámci těchto nových možností vzděláván za pomoci asistentky v běžné škole: „*nedokáží si představit, že by to bylo jinak...i přes synovo postižení žijeme naštěstí v době, kdy může být v kolektivu ostatních a není to považováno za nežádoucí*“. Pro M5 je právě toto vzdělávání pro syna nejvíce ideální,

převládají spíše pozitiva než negativa. Pro M6 je vzdělání dětí důležité, sama však často bojuje s podmínkami pro vzdělávání: „dcera je často hospitalizována v nemocnici a není pro nás jednoduché, dostat všem školním požadavkům“. M6 vnímá míru podpory českého systému školství za nedostačující a sama má problémy se v ní orientovat. Inkluzivní vzdělávání vnímá pozitivně, vnímá ale určité velké mezery a nevyzrálост tohoto systému.

4.4 Závěry výzkumného šetření

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo analyzovat přístupy matek k mateřství a jeho vliv na výchovu a vzdělání dětí. Dílčími výzkumnými cíli byly analýza vztahů matek k rodině, analýza přístupu matek k rodičovství, analýza postojů matek k výchovným koncepcím a analýza přístupů matek ke vzdělání a vzdělávacímu systému dětí.

Kvalitativní výzkum diplomové práce se prováděl pomocí polostrukturovaného rozhovoru se šesti matkami, vyhodnocení je uvedené ve čtyřech tematických kategoriích: rodina a rodinný život, rodičovství (mateřství), vlivy současných výchovných koncepcí a možnosti vzdělání a vzdělávání dětí.

V první kategorii matky zodpovídaly na otázky týkající se představ o rodinném životě. Pro čtyři matky je rodina prioritou a tvoří jakýsi rámec jejich existence, pro další 2 je však rodina náročnou dimenzí jejich života, raději by dali přednost kariéře a vlastní seberealizaci. Skutečnost, že mají rodinu, je spíše vyčerpává. Nebyla zjištěna přímá souvislost mezi ovlivněním vlastního přístupu k rodině vzhledem k původní rodině matky.

Ve druhé kategorii zodpovídaly matky otázky týkající se vlastního přístupu k rodičovství (mateřství). Všechny ženy své rodičovství hrdě označily za mateřství, polovina matek však přiznala, že měla zpočátku problémy přijmout rodičovskou roli. Cítily se často zranitelné a nejisté samy sebou. Velkou mírou k tomu přispěla přílišná vlna mediálních informací. Přesto 5 z 6 matek výzkumu považuje mateřství za to nejlepší a pozitivní, co je mohlo potkat.

Ve třetí kategorii zodpovídaly matky otázky k tématu vlivu výchovných koncepcí. Všechny matky znaly alespoň 3 různé výchovné koncepce a většina z nich některou z nich nebo jejich kombinace vzhledem k výchově dětí uplatňovala.

Ve čtvrté kategorii matky zodpovídaly otázky na téma vzdělání a vzdělávání dětí. Většina matek (5 z 6) má kladný vztah k současnému trendu inkluzivního vzdělávání dětí, jedna z matek má s inkluzí svého syna dobré zkušenosti. Všechny matky se shodly na tom, že vzdělání je pro jejich děti důležité a velmi své děti ve vzdělávání podporují.

Současné matky mají ke svému mateřství, potažmo rodičovství rozmanitý přístup. Některé své mateřství a status matky považují za smysl života, jiné se rády realizují spíše v budování kariéry. Přesto žádné z nich není lhostejná výchova, vzdělání a systém vzdělávání dětí, který považují za rozhodující při jejich úspěšnosti v budoucím povolání.

Závěr

Téma rodiny a mateřství je vlivem současných tendencí a možnosti volby výchovných a vzdělávacích koncepcí velmi populární a často i velmi diskutované. Diplomová práce se zabývá rodinou, rodičovstvím a jeho přístupem k výchově a vzdělávání dětí očima matek.

První kapitola se věnuje rodině, jejímu teoretickému vymezení, změně tradičního modelu rodiny v současnou moderní rodinu, postojům a tendencím současné rodiny a jejím klíčovým kompetencím. Rodiny jsou tradičně vnímány jako dominantní rys sociálního života napříč časem a prostorem. Tradiční chápání rodiny je neustále konfrontováno se zkušenostmi a očekáváním mnoha lidí bez ohledu na jejich rodinnou situaci. Změna rolí v současné rodině je jednou z jejích podstatných charakteristik. Lidé nechtějí obětovat vlastní osobnostní identitu ve prospěch skupinové (rodinné). Model moderního manželství (partnerství) je postaven na tezi, že manželské a rodinné role jsou relativně nezávislé na příslušnosti k pohlaví. Matka sama je součástí vztahů, které její dispozici být dítěti dobrou matkou napomáhají, či ji naopak ztěžují. Funkce rodiny jsou zaměřeny k naplnění realizace vztahů uvnitř rodinné skupiny (především mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi), stejně jako vztahů k širší společnosti, které je rodina součástí. Způsob výchovy je ve velké míře velmi ovlivňován zkušenostmi, které si rodič přináší ze svého dětství a dospívání ze své vlastní rodiny. Pokud má rodina pozitivně působit a ovlivňovat výchovu, je třeba, aby její výchovné působení bylo milující, chápající, ale přitom náročné na osobnost dítěte.

Druhá kapitola se věnuje vymezení pojmu rodičovství, současným fenoménům rodičovství a mateřství, často diskutovanému „syndromu superženy“ a jeho dopad na vnímání mateřství a přístupům, právům a povinnostem rodičů ke vzdělání a vzdělávání dětí. Nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství. Rodiče mají odpovědnost za výchovu svých dětí jako nejdůležitější vychovatelé, a to nejen v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec. Podíl matek na výchově a péči o děti je významně větší než podíl otce. Právo rodičů pečovat o děti a vychovávat znamená, že si rodiče mohou zvolit způsob, jak budou své dítě vychovávat, mohou se rozhodnout, do jaké školy bude jejich dítě chodit nebo jak bude trávit volný čas. Rodiče jsou významnými aktéry výchovy a vzdělávání mladé generace, zvláště pak v situaci dítěte se specifickými vzdělávacími potřebami. Přístupy a postoje rodičů k inkluzivnímu

vzdělávání tvoří významný kontext snah o rovnoprávný přístup ke vzdělání a následnou sociální inkluzi osob s postižením.

Třetí kapitola se věnuje současným výchovným koncepcím, kde v každé podkapitole je obsažena jedna ze čtyř nejčastěji používaných a citovaných výchovných přístupů dnešní doby. Rodinná kultura se za poslední desetiletí dramaticky změnila. Rodiče jsou dnes neustále pod drobnohledem. Bývají velmi snadno zaškatulkováni a rychle stigmatizováni. Nikoli nepodstatnou roli v tom sehrávají média – v pravidelných intervalech vypočítávají, co všechno dělají rodiče špatně, co neumějí, co zanedbávají a pak z toho vyvozují důsledky pro vývoj celé společnosti. Odrazem této skutečnosti je vznik různorodých výchovných směrů a koncepcí.

Čtvrtá kapitola je praktická, věnuje se analýze přístupů matek k mateřství a jeho vlivu na výchovu a vzdělání dětí. Cílem diplomové práce bylo za pomoci kvalitativního výzkumu metodou polostrukturovaného rozhovoru analyzovat přístupy matek k mateřství a jeho vliv na výchovu a vzdělání dětí. Dílčími výzkumnými cíli byly analýza vztahů matek k rodině, přístupu matek k rodičovství, postoje k výchovným koncepcím a přístupů matek ke vzdělání a k vzdělávacímu systému dětí.

Z analýzy výsledků šetření vyplývá, že přístupy matek k rodině a rodičovství jsou různé. Pro některé je rodina a rodičovství priorita, jiné vidí svou seberealizaci spíše v práci a budování kariéry. Přes různorodé přístupy matek k rodině a rodičovství se však všechny shodují v důležitosti a v aktivním k přístupu k výchově a vzdělávání svých dětí. Současné matky mají ke svému mateřství, potažmo rodičovství rozmanitý přístup. Některé své mateřství a status matky považují za smysl života, jiné se rády realizují spíše v budování kariéry. Přesto žádné z nich není lhostejná výchova, vzdělání a systém vzdělávání dětí, který považují za rozhodující při jejich úspěšnosti v budoucím povolání.

Shrnutí

Diplomová práce se zabývá analýzou přístupu matek k rodičovství a jeho vlivu na výchovu a vzdělání dětí. Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitole vymezuje pojmy rodiny, současné rodiny, zabývá se funkcemi rodiny a klíčovými kompetenci rodičů ve výchově a vzdělávání dětí. Druhá kapitola se zabývá vymezením pojmu rodičovství, mateřství a jeho současnými tendencemi. Dále se zabývá právy a povinnostmi rodičů vůči vzdělávání dětí. Třetí kapitola se věnuje nejčastějším výchovným koncepcím dnešní doby.

Závěrečná kapitola je zaměřena na analýzu výzkumného šetření, které se zabývá přístupy matek k rodině a mateřství, postojům matek k současným výchovným koncepcím a jejich vlivu na výchovu a vzdělávání svých dětí. Pro toto šetření byla použita kvalitativní metoda s použitím techniky polostrukturovaného rozhovoru.

Summary

The disertation analyzes approaches of mothers towards parenthood and its influence on education of kids. As we already know, the work is divided into 4 chapters. The first one specifies concepts of family, current family, and investigates functions of family and the key competences of parents concerning eduacation of children. The second chapter demarcates perception of parenthood, motherhood and its current tendencies. The rights and responsibilities of parents in education of kids are discussed too. The third chapter deals with the most common educatonal conceptions of present day.

The last chapter focuses on analysis of the research survey, which dealt with the attitutes of mothers towards family and motherhood, views of mothers towards current educational conceptions and their influence on upbringing and education of their children. For this research the qualitative method enriched with technique of semistructurized interview was used.

Seznam literatury

BACHÁROVÁ, Gabriela. Proč matky ztrácejí jistotu? Psychologie dnes č.5/2013, Praha: Portál 2013, 64s. ISSN 1212-9607

BARTÁKOVÁ, H., KULHAVÝ, V. *Rodina a zaměstnání II. Mladé rodiny*. Praha: VÚPSV, 2007, 82s. ISBN 978-80-87007-62-4

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. et al. Inkluze ve škole a ve společnosti jako multidisciplinární téma, Brno: MU, 2016, 270s. ISBN 978-80-210-8140-6

BAUM, D., GOJOVÁ, A. *Výzkumné metody v sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, 355s. ISBN 978-80-7464-390-3

BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*. Praha: ZVON, 1996, 213s. ISBN 80-7113-169-5

BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: UP v Olomouci, 2000, 170s. ISBN 80-244.0054-5

CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. 202s. ISBN 80-7255-002-0

CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím tě, mami....* Praha: Návrat domů, 1996. 226s. ISBN 80-7255-011-X

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 656s. ISBN 80-7178-463-X

DUNOVSKÝ, J. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Praha: MPSV ČSR, 1986, 81s.

EGGERICHS, E. *Láska a úcta v rodině*. Praha: Návrat domů, 2015. 173s. ISBN 978-80-7255-341-9

ETTLEROVÁ, S., MATĚJKOVÁ, B. *Rodinné chování a bytová situace mladé generace – souvislosti s partnerským, sňatkovým a natalitním chováním*. Praha: VÚSPV, 2004, 91s.

FERENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2010, 256s. ISBN 978-80-7367-815-9

FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, 2009, 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5

FIALOVÁ, L. *Sňatečnost*. In *Populační vývoj České republiky 2007*. Praha: Katedra demografie a geodemografie, 2009.

GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J. *Rodinná terapie*. Praha: Grada Publishing, 2003, 184s. ISBN 80-247-0415-3

HARNOŠOVÁ, L. *Kontaktní rodičovství*. Brno: Brána k dětem, 2016, 67s. ISBN 978-80-260-9331-2

HAVINGER, J., HAVINGEROVÁ, J. M., LOUDOVÁ, J. *Lexikální stopa pojmu rodina. Využití analýzy sítí, frekvenční analýzy a otevřeného kódování pro výzkum implicitních teorií rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, ISBN 978-80-7435-429-8.

HECKMANNOVÁ, H. *Pomalé rodičovství*. Praha: DharmaGaia, 2016, 145s. ISBN 978-80-7436-062-6

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009, 288s. ISBN 978-80-7367-628-5

HODGKINSON, T. *Líný rodič*. Brno: Jota, 2009. 248s. ISBN 978-80-7217-665-6

HOCHSCHILD, A. R., 1989. *The second shift: Working parents and revolution at home*. Berkeley: University of California Press.

HOLÁ, L., WESTPHALOVÁ, L., KOVÁČOVÁ, A., SPÁČIL, O. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges, 2014, 256s. ISBN 978-80-7502-015-4

HUBATKA, M. *Úspěšní vychovávají své děti jinak*. Brno: Edika, 2014, 248s. ISBN 978-80-266-0551-5

HUČÍN, J. *Syndrom superženy*. Psychologie dnes 6, 2004, s.42-44

JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing, 2008, 288s. ISBN 978-80-247-2284-9

KOLČÁRKOVÁ, I., LACINOVÁ, L. *Rodičovství očima matek neklidných dětí*. Brno: Barrister a Principal., 2008, 138 s. ISBN 978-80-87029-47-3

KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2012, 286s. ISBN 978-80-904030-0-0

KOUČKÁ, P. *Zdravý rozum ve výchově*. Praha: Portál, 2014, 208s. ISBN 978-80-262-0614-9

KRAUS, B. et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 246s. ISBN 978-80-7435-544-8

LACA, S. *Výchova – rodina – hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, 223s. ISBN 978-80-87182-32-1

LAŠEK, J., LOUDOVÁ, I., VONDROUŠOVÁ, J., KALIBOVÁ, P., KVĚTENSKÁ, D. *Čtyři pohledy na rodinu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 112s. ISBN 978-80-7435-531-8

MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992, 223s. ISBN 80-04-25236-2

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1993, 124s. ISBN 80-901424-7-8

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990, 182s. ISBN 80-7029-018-8

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006, 312s. ISBN 80-86429-58-X

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999, 251s. ISBN 80-85850-75-3

O' MAROVÁ, P., MC CONNELOVÁ, J. *Přirozený rodinný život*. Olomouc: Malvern, 2013, 421s. ISBN 978-80-87580-53-0

PAYNE, K., J. *Jednoduché rodičovství*. Brno: Jota, 2015, 272s. ISBN 978-80-7462-862-7

PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. et al. *Od inkluze ve školním prostředí k sociální inkluzi a participaci ve společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 456s. ISBN 978-80-210-7530-6

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, 296s. ISBN 80-7239-039-2

POTHE, Petr. *Jak vypadá „správná výchova*. Psychologie dnes č.6/2014, Praha: Portál 2014, 64s. ISSN 1212-9607

PREKOPOVÁ, J. *Aby láska v rodinách proudila*. Praha: Kosmas, 2012, 200s. ISBN 978-80-904991-0-2

PREKOPOVÁ, J. *I rodiče by měli dělat chyby*. Praha: Portál, 2010, 112s. ISBN 978-80-7367-766-4

PREKOPOVÁ, J. *Nese mě řeka lásky*. Brno: Cesta, 2007, 213s. ISBN 978-80-7295-092-8

PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 1993, 151s. ISBN 80-7178-358-7

PREKOPOVÁ, J., ŠTURMA, J. *Výchova láskou: rozhovor/ Pavla Koucká*. Praha: Portál, 2012, 184 s. ISBN 978-80-262-0077-2

PROKEŠOVÁ, M. *Vychovávám, vychováváš, vychováváme (dobře)?* Ostrava: Pedagogická fakulta OU, 2013, 138 s. ISBN 978-80-7464-392-7

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, 488s. ISBN 978-80-7367-503-5

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2015, 272s. ISBN 978-80_262-0872-3

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. 400s. ISBN 978-80-262-0403-9

RADVANOVÁ, S. A KOL. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C.H.Beck, 2015, 197s. ISBN 978-80-7400-578-7

RAŠTICOVÁ, M. *Česká žena mezi rodinou a profesí*. Brno: CERM, 2011, 181s. ISBN 978-80-7204-776-5

Rodičovství, 2. Ročník-číslo I-II/2003, Hight Society, s.r.o. Praha: 2003, 66s. ISSN 1214-0171

ROGGE, J., U. *Proč jsou krkavci lepší rodiče*. Praha: Portál, 2015, 136s. ISBN 978-80-262-0950-8

RYDVALOVÁ, R., JUNOVÁ, B. *Jak sladit práci a rodinu...a nezapomenout na sebe*. Praha: Grada Publishing. a.s., 2011, 152s. ISBN 978-80-247-3578-8

RYMEŠOVÁ, J., ŽÁKOVÁ, M. *Škola bez tajemství (aneb co by rodiče měli vědět o škole)*. Praha: Kvarta, 1993, 56s. ISBN 80-85570-32-7

SATIROVÁ, W. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 1994, 350s. ISBN 80-901325-0-2

SEARS, W., SEARSOVÁ, M. *Kontaktní rodičovství: Rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Praha: Argo, 2012, 288s. ISBN 978-80-257-0597-1

SLEPIČKOVÁ, L., PANČOCHA, K. et al. *Aktéři školní inkluze*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 159s. ISBN 978-80-210-6688-5

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, 224s. ISBN 978-80-7367-250-8

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, 196s. ISBN 80-85834-60-X

SULLEROTOVÁ, E. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum 1998, 61s. ISBN 80-7184-647-3

SVOBODA, J., NĚMCOVÁ, L. *Krizové situace výchovy a výuky*. Praha: Triton, 2015, 211s. ISBN 978-80-7387-935-8

ŠAUEROVÁ, M., ŠPAČKOVÁ, K., NECLEBOVÁ, E. *Speciální pedagogika v praxi*. Praha: Grada Publishing, 2012, 248s. ISBN 978-80-247-4369-1

ŠIKLOVÁ, Jiřina. S Jiřinou Šiklovou o rovnoprávnosti a sebedůvěře žen. *Psychologie dnes*, č.3/2015, Praha: Portál, 2015, 64s. ISSN 1212-9607

ŠŤASTNÁ, A. *Rodina a zaměstnání III. Rodiny se školními dětmi*. Praha: VÚSPV, 2007, 70s. ISBN 978-80-87007-63-1

ŠTĚRBOVÁ, D. *Rodiny s postiženými dětmi: "Tak trochu jiné rodiny?"*. Olomouc: UP v Olomouci, 2013, 158 s. ISBN 978-80-254-3459-9

TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001, 198s. ISBN 80-7178-503-2

TRŽILOVÁ, Jana. Kontaktní rodičovství. *Psychologie dnes*, č.11/2014, Praha: Portál, 2014, 60s. ISSN 1212-9607

VALENTA, M. a kol. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál, 2015, 318 s. ISBN 978-80-262-0937-9

ZELENÁ, M., KLÉGROVÁ, A., *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32s. ISBN 80-86991-67-9

ŽÁČEK, J. *Nesedejte na ježka!* Havlíčkův Brod: Fragment, 2003, 95s. ISBN 80-7200-787-4

Školský zákon 561/2004 Sb. ve znění účinném od 1.1.2017, dostupné na <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>

PŘÍLOHA

Tematické otázky k polostrukturovanému rozhovoru matkám

Kategorie 1:

- Co pro vás znamená rodina?
- Z jaké rodiny pocházíte?
- Co bylo ve vaší původní rodině důležité?
- Co bylo ve vaší původní rodině méně podstatné?
- Co považujete ve vaší původní rodině za pozitivní, resp. co mělo pro vás z vaší původní rodiny pozitivní dopad na vaši rodinu?
- Co považujete ve vaší původní rodině za negativní, resp. co mělo pro vás z vaší původní rodiny negativní dopad na vaši rodinu?
- Co si představíte pod pojmem rodinný život?
- Jaké jsou pro vás důležité aspekty rodinného života?
- Máte nějaké heslo či oblíbený citát, kterým se vaše rodina řídí?

Kategorie 2:

- Jaké je vaše subjektivní vnímání ženy jako matky?
- Jak vás vnímá okolí jako matku?
- Jak přistupujete ke svému rodičovství/ mateřství?
- Je pro vás z hlediska dnešní výrazné emancipace žen příznivější pojem rodičovství nebo mateřství?
- Jak se cítíte jako žena-matka?
- Co považujete pro vás jako matku ve své mateřské roli za pozitivní?
- Co považujete pro vás jako matku ve své mateřské roli za negativní?
- Co byste z hlediska svých mateřských zkušeností změnila, kdybyste byla na začátku?

Kategorie 3:

- Co pro vás znamená pojem výchova?
- Jaké styly výchovy uplatňujete?
- Jaké znáte současné výchovné koncepce?
- Odkud jste se dozvěděla o těchto výchovných koncepcích/stylech výchovy?

- Jsou vám některé z nich blízké?
- Jaké výchovné metody mají pro vás ve výchově dětí pozitivní dopad?
- Jaké výchovné metody mají pro vás ve výchově dětí negativní dopad?
- Co je pro vás ve výchově dětí nejdůležitější?

Kategorie 4:

- Co pro vás znamená pojem vzdělání?
- Do jaké míry je vzdělání vašich dětí důležité?
- Jaké formy vzdělávání jsou pro vás blízké?
- Jaké faktory jsou podle vás v současném systému vzdělávání nejvíce ovlivňující jejich efektivitu?
- Jaké jsou podle vás pozitivní dopady na současné inkluzivní vzdělávání?
- Jaké jsou podle vás negativní dopady na současné inkluzivní vzdělávání?
- Jaké vzdělávání by bylo podle vás pro vaše děti nejvíce ideální?
- Jakou úroveň má podle vás české školství?